

1
Drájsíjlet és azokat gépies szakszorosítása az ember-
iség gyémántkorát dícsari volt.

A munda val épén Saturnusnak tulajdonítja és
Pentinger Kowrad s Coquatus Gilbertus a XV. században
élechiúren bizonyították be, hogy ez lehetetlen.

Cramer Daniel dr. Itelliben tudósán azt bi-
zonyította, hogy a könyvnyomtatás csomije Job-
bát ered, ki így szól: „Oh vajta valaki azt enleked-
hetné, hogy az én kezimben megírattatván! vajta
valaki azt enlekedhetné, hogy könyvbe bejegyztettem.
Vaspenisat és ómul ködélésén örs enlekeretne
kimentettem.” [19. 23. 24.] De természetesen, ebben
a nyomtatásnak nyoma sincs; mert az ily betűbevisés
dícsari s valóra nem foglaltja magában a leglényege-
sebbet, a szakszorosítás elait az éltal, hogy festékkel
bekezt betűket vagy táblát lenyomassanak.

Erre elő mint a bélyegző.

Emlék legizéts alaltja a peritnyomó gép, mely
már a babylonokat megpolt s mely vitéti volt, mely
lány anyagon domború adatt képet vagy morio-
grammot. En vezetett a penzverés idejára, mely
időn az uralkodó képis vagy jelvényét honon
mókel ráverlet az érsdarabra. Erre már solno-
rosítás.

legausat a babylonok további munkák s a domb-
orú vitéti is feltalálták, ezzel egész mondaként
is nyomtat, mire őket a szelakévisés s a szelák
megjegyzése, gyári jelvény vezette. A gyári jelvény
éki ríval fára vitéti [domború s hononim nyomtat
s szelák. Így azagyláblára, edényekre is hengerre
szelák, mondaként, szelák felirátokat hengerre
katonái módon szakszorosítás. Innen uterjedt a
Közlepkényer partján, His- proiában, Grög országban,
Rómában, a szelák előtörő bb harmadlatra s a Mas-

] fordított sorban

2

[2. 1. és 8-9. leírások az ókori görög nyelvű művekről.]

völgységben lehet egy társaság, melybe megfordíva egy sorsjegyet.

De más nyomatok felületén is bizonyos leírások az ily esetekkel. Nagyjából az ily esetekkel. Nagyjából az ily esetekkel. Nagyjából az ily esetekkel.

La stonete

[2. rész jellemei
heft. 35. l.]

Más Nagy J. előtt divatba volt a szövekre is a szüres nyomás. Ezt először a görögök használták, majd arabok, majd a rómaiak is.

A rómaiak ismerték a felirat megfogalmazását. A rómaiak ismerték a felirat megfogalmazását. A rómaiak ismerték a felirat megfogalmazását.

De ez csak feltételek. De ez csak feltételek. De ez csak feltételek.

Körben a kínaiak csakugyan egy nyomtatási művészt fejtettek ki egész önállón. Marco Polo 1298-iki utazásában mondja, hogy a kínai papirpénzre előbb az illető hivatalnok névét pecsétel rá, s csak akkor érvényes, s lehet, hogy a későbbi beoldásnál ^{technikai} ~~újra~~; de később, hogy a papirpénzről őt találták fel s inuverták a fatábla-nyomást az európaiak előbb, sőt Wu-Wang kínai címűsát Chr. e. 1000 évvel mielőtt használta s lemondott: „A miút a tinta, melyet a metrők behűt fektetésére használunk, sokasom lehet felírni: így a szemérmesek sőt is mindig fekete marad”. Milyen metrők be-
hűtést van itt szó: nem tudjuk; de az elo ki van fejtve.

h. o. nyomtatott ^{hisz lapok (papirlapok)} ~~metrők~~ alattál dívalban vettek, melyekkel Li-Wang címűs palotája felal vettek díszítve a 18. száz. - ban Kr. e.; sőt 100 évvel előbb egy kínai címűsüi leírásai 20000 bambuszlépcsőt, bős- és selyemdarabok használata fel, melyek mind fekete s nyomtatva voltak. A fatáblanyomást közepekre később használják s [Tai-Tsong címűsüket 40,000 ily nyomtatott könyve volt, mi többi ugyan, de nem mese.

[980-ban Kr. u.

A legelső ily nyomás: Kung-Tsoo könyvei 890-925 közt Kr. u. valót.

A fatáblanyomást u. ott még előbb jékelték, s töveket nyomására használják.

[A módszer l. 9-ik lap.]

U. is a fatábla közepes 8° átlaku 2 oldal magába foglaló, 2-3 cm. vastag keresztmetszetű tábla csomony, kőbe s vílcáfába. A szipiro vékony papírra felírta a köcsök, ezt vízszaggal az irásos felénél ráragasztják s uitor gőzösd, finomian ledörzsölés után az irás marad, fordítva az irás. Ekkor a metró lomború, villás kamorú kővel s a nyomás befektet közzel, egyre 2 perc 2 oldalra vont le, melyet hátul összehajlva leüllet adlak 2 oldalra nyomással; most e vékony papírra is egy oldalra lehetett nyomni. Egy ily táblával 1000 leonatal is lehetek csinálni, ha jól gőzösd.

A munda szerint Marco Polo hazai utánczolgatás
 a fahéblanyomással készült könyvvel Chiinából s egy
 bizonyos Pamfilio Castaldi Feltrében látva e köny-
 veket, hasonló nyomtatott könyveket, sőt egyes betűket
 fűző s írásba metvett, amelyet s 1476-ban nyomtatta
 az első nyomtatott alvatalat. De illyeset is maradtak
 meg, az olyan azonban szobrok is melletts ma neve-
 zetes hazajelölőnek. Az bizonyos, hogy Velenczében
 a XV. század elején nemcsak ipar volt a fahébla-
 nyomás s fahéblát készítés. Kivétel az alvatal, az
 első, mely ~~szól~~ a könyvnyomtatásról szól, u. o. 1491.
 okt. 11. sőt az s e hely a következő:

„Tekintve azt, hogy kártyát is képez nyomtatás által való
 előállításának művészetét is kitta, a minit azt eddig Ve-
 lenchében gyakorolták, most más egének elhanyagoltak a
 miatt, hogy egyik könyv illy nyomtatásról korábban
 be külföldet; tekintve tovább, hogy vérség az ellen ellen-
 szel találni, hogy a művészet, kité e visalást választal-
 ták s kité most esatárjaitól többi ellartani nem bír-
 ják, az idegenek ellen védelmet találgatnak, tehát ve-
 deljék a nyomtatás készítésével egyetértve, hogy most-
 tartat meg van kitta várasorukba az új művészet
 kennekkel behozni, legyenek nyomva vagy festve
 szövetre, papírra, legyenek szentírtok, fahéblakártyák
 vagy e művészet más kennekkel, akár kennekkel, akár
 nyomtatás utján előállításra.”

Ha tehát e művészet Velenczében 1490 táján más
 hanyagolt, korábban volt vizsgálat, ha ugyan a fenti
 alvatal nem 1491-ből való s így nem lehetetlen Ve-
 lenchét kellek kereskedése melletts, hogy az e nyomta-
 tás fahéblával éppen Chiinából tanulhat el. De még
 más forrás is van. Az is A B-it században Szingiz-
 Khan egyesítően a mongolokat Arviában s a Buddhizmus
 nálal egy magasabb chinai kultúrát terjesztve el: nagy-
 gotra jöttel, hogy a nemzeti pontulást korlat, hanem

nehány ársiai salámnak is, melyet a tövessége is elő-
mondhatlak s így került annak Európába a helyén s
a postapost és kibekötés a fátáblanyomás is.

III.

(vagy inkább az új kor
elője)

Mindamellett a középkorban csak négyféle terjedés
el a fátáblanyomás. Ennek oka a középkor savasában
s háborúsában rejlik. A világi ember háborúsabb; csak
a barát tanul, ki ismerését csak a kóltokban írta
s egyébbel nem gondolt.

Nagyon sok könyvnek terjedését nem vették
a kézirat, miniatúr - festés épen jó klastromi fog-
lalkozás volt s ezek csak a klastrom számára kövül-
tek; csak később lett kéziratot készítésre ártal, melyekre
a miniatúrát s fátáblához minden egyaránt nagy ára-
lat fizettek. [A klastromokkal ^{tehát} az egyetemen kel-
tek versengve a Passauiert a Tartalom let ismételhető.
Orvosi és astrologiai titkokat nagyon sejtve tartottak
s pl. XI. lapra 1441-ben ezüst kértékét zálogosították el
s egy művet átvették keresés egy arab dr. műveért,
melyet a párizsi egyetemenél költőn kapott.

Az olvasás szűkítésével terjedésével [városokban is
került ismeret kéziratokat másolni, perre roszabb
papírra, sietve, gyorsan kezdőkkel, a tartalom
összevonva s így helyről helyre műve, ezeket
árulni vagy megrendelésre készíteni. Ezeknek neve
akkoriban breve volt a latin szóval s többnyire acs-
képeket könyvekkel, leírásokkal s illyeseket ártal;
de a keresetnek nem előzött. E mellett roszul is fi-
zettek őket. Egy lap kézirat ára egy garas volt, sőt
Franciaországban 1 garas. Később egy ABC-ét s kiatyalas
kértéknek annyi 1 garason, egy egész Donatus [nyelvtan]
10 garason, egy Doctrinale fél kiatyalas. Így a kéziratok
Így Passauiert nyomarkó let a szűrés, hogy ugyan-

[Közben a XIV. és XV. század kö-
zepétől új vallási élet kez-
dődik. Ezért egyetemen a ma-
tématika helyett a nyelvészet
felkeltés ársiai okában kezd-
tek látogatni.

[s a papírgyártásnak az
előre eső terjedésével

Ez a korszak azelőtt volt, sőt
Itáliában s a Róma középkor-
nyarától egész másféle mű-
helyek helyett iparmű-
kereskedéssel és versengéssel,
mi a kezesség nagyvadász mel-
lett csak ártalja helyi elvont
látása vezette a rosz irások
miatt, ki diktálást után mi-
váltak.

Írjegyzék nyuglatmány.

100 = Egyvázár Koronáris, mely összegel a kisebb kiadások
fedezésére az egyet. Könyvtárak átkötéséből u-
tálaps elvételére mellett az egyetemesi Téliint.
Questurái Hivataltól felvételre. Budapest. 1900
jánuár.

100 Koronára.

P. Ferenczi Zoltán
igazg.

Blockkönyvek.

Melyeknek lapjai háblanyomással készüthet. Egyik oldal
üres s így egy 4 oldalas lap 1 és 3-ik oldala van
nyomva s így a két lapot össerajzoltatás. Kérdésbe
a főtst leirt nyomtatás eszközrel, utolsó prissel
is ábrítatták elé s ekkor mindkét oldalt nyomtatás
felvétel:

- 1., kép és szöveg egy lapon.
- 2., kép és szöveg külön "
- 3., Csak szöveget tartalmazó.

I. Az 1-ösök leggyakoribb a Biblia pauperum. Tar-
talmára az újzövetség történetét Máriafoganatásától
a szentlelki kitörtéséig. A 40 oldalas kiadásban ezt
követi Mária koronázása, az utolsó ítélet, a pokol,
az időözüllet ábrázolása. Van 50 oldalas kiadás is.

Méltosnau nek, hogy a drága keresztos bibliát be-
lyek ez a negyediket készült. [Leírása 27. l. 20. ábr.]
[Ely pol. van Prága ar Albertina-ban.]

[völny; de
aligha igaz,
mivel ez is drágát vol-
tak s így inkább a Pau-
peres Christi számára,

a lelti negyedik, alvatos
nem tudós számára
késpülök v. talán oklato,
készeket kész
első 20k voltak. Tartalmuk:
Egylogikus összeállítás azon
szent eseményekről, melyek az
ó testamentumban megjóvaltatás
s az új testamentum szerint
amikoroknál pártidamozás
betelejesedik vagy ilgének
zondaltattak.

[Vagy Schönbanner szerint
mint canonicus acceptus az
egyik az művelés számára.
(Biblia pauperum. Facsimile-
Reproduction. Tolau föglaltottak
völny: Hengeler, Lalió, Schwartz, Per-
jeau, Schmaas etc.)

Blockkönyvek: Liber regum, seu vita Davidis, 20
level. Saul és Dávid élete, emel haláláig. [Egy. Hol. Prága.]
Historia seu providentia beatae Virginis Mariae et
canticis Cantorum. 16 level.

Historia sancti Iohannis Evangelistae ejusque
visionis apocalypticae. 48 és 50 level. [Facsimile-
[21-23 ábra s 32/33 lap köti kép.] könyvára.]

Speculum humanae salvationis.
Defensorium inviolatae Virginitatis b. Mariae
virginis Franciscus de Petra domini Emestus Pris.
Antichrist = Antichristus, az antóghal küldött
ál-Messias. [Ebből egy lap beumbatandó.]

Exercitium super Tabes Noster.
Symbolum apostolicum. Apostoli hitvallás s a
10 parancsolat.

A litteris is vitáj; Róma. Uti is legendáshoz a
Rómadba utazóknak.

Más könyvek a két főművés, a Tacubentaur, a uogler
családoké, a hely aronái meséje, Meinrat óriás
legendája, Wartlieb Joh. Chirouautiája, Joh. Re-
giomontanus calendarius, a két planeta rejtje
sőt egy művés Abc [24 ábra] is ide tartoznak.

II. A manuscriptis csoportból: hírlő lap a láp is szöveg.

Abc manuscriptorum De temptationibus uiciorum
tiuum, Tentationes daemonicis. Mathäus de Wobau-
löl, a Leibniz Morsus insertos, 24 leo. A Legelles-
jedlebaet egypite. Mintegy 30 kiad. ismert latin, hol-
land, német, francia nyelven, holott a Block lőny-
nek egy francia kalendaire - s hivene, csak
latin, német s holland nyelven. [25-29 ábra
s a 40/41 lap közti láp.]

Abc memorandi notabilis per figuras Evange-
listarum. [Röviden: Abc memorandi] Historia hirci
könyv, az evangelisták elkerülési megparásítása. [48/49
lap közti.]

II. Manuscriptis csoportból: láp szöveg a Donatus s
más iskolai könyvek. [Amaz rövid grammati-
cus Helius Donatus - tól vesz nevet, linc
lőny a latin ny. - re legismertebb válta ész.
korban.] Az elkarnált niats kezi pl. nevet
válik.

Doctrinale Alexander Gallustól. Egy gramma-
lica nevet ben.

VI.

A Block lőny rejtje is lúthessültél, h. i. egy
hozn nevi [Frankf. a/M.] antiquarius nyomán
e szár. elejéről Diederin egy ily gyűjtés 1420-as
évek eredetnek mond; de enit gyűjtés kitelelt
sejéne az, hogy lord Spencer birtokában egy gyűjtés
töset láp 1467 évről áll.

tevékenység is jóval fejlettebb volt, és a sarkai egyen-
 képpesítésének nyomait alája több betűvel. Így
 máskor egy művet állított elő, melyet Junius
 még látott. Ez csak egy udvarra volt nyomva
 a levelek összeragasztva, mely ismeretlen oszro-
 k? holland nyelvű volt s címe: Speculum nostrae
salutis = Keilspiegel németül. A felettel u. ö.
 utóbb olasz, majd címzetekkel kezdte ki, hogy
 sarkos anyagot nyerjen. Ezeknek maradványai-
 bál utóbb korostanálhat címűlt, melyet még
 Junius idejében is megváltat Coster lakásában.
 Így ez új és jóval nagyobb találmányra figyelmeztet
 lehet, az érdekes és foglalkozás volt, sejtésekkel
 lehetett. Ez volt azonban az első lépés a
 művészet. Ezek egyike, Johannes, midőn
 a mesterséget, egy éjjel, éppen kora-
 keltebe tört be, az estorókat allokál, Amsterdamba,
 majd Kötbe ment s utóbb Mainzba települt le.
 Ott a lapok kármival műhelyt nyitott s nyomtatás
 nyomában élte. Mát egy éven belül, 1447. ben a
 lapok betűvel Alex. Gafius Doctrinalejal s Petrus
 hispanus Tractatusait ki nyomattat.

Junius ezt, mint szóhasználatát kezdte el, de
 az araboktól embelet utána, kik apárat finna haz-
 lát. Így kívánt egy Nicolaus Galius nevű tanító-
 lát, ki még egy Cornelius nevűtől hallott, ki
 Costerrel együtt volt s ki a lapok elbeszélését oly
 dűltbe jött, hogy két hét múlva a talaj köhérs
 tenisz, ha még ez életben volt volna.

Junius az araboktól kétféleképpen; de pár pont
 homályos. Így a lapok. Mát ekkor Faust Joh. - nel
 ellopni az estorókat s Coster mint nem címűlt ujja-
 kat?

De mást mint nyomtatás betűket aligba harrálla,
 mert Gutenberg első betűi, salaminat a legyőzött Stras-
 burgi, Frankburgi, Kölni nyomtatásanyag betűi telje-
 sen mások, némelykypusnak, kellet a hollandi típus alkot

Costernek Haarlemben
 1821-ben a találmány
 400 éves előírására
 szabott emléket.

Végre Franciaország is magánát követeli
 a Roumynoutatás feltalálása dicsőítését.
 Avoignobát azt állítja l. s. hogy egy
Waldfochel Protos nevű ember atakny-
 műves ^{nagy fejlődésében} tragabát már 1844. ben készü-
 tet metvett, között heber belálat
 is. De nincs nyoma, hogy ő valaha
 nyomtatott volna, vagy hogy Avoignou-
 bát nyomtatott mű került volna
 elő

Miúder a komály a Roumynoutatás eredete felől
 abból ered, hogy egyfelől valóban minden talá-
 mányt, és más részben, komály földes ~~is~~ más.
 részről egyetlen nagy találmány sem vár-
 mutat egyerre, mint Athamas Jupiter
 fejéből; hanem egy lassu fejlődés eredménye,
 melynek aronban éppen a végső, lényeges
 megvalása nandkerint egy ember quisejé-
 nek, találatérompájának s igen gyakran a
 véletlen Okerünetek eredménye.

Er előadottakhoz meg kell jegyezni azt, hogy mivel a könyvnyomtatásra s a vele kapcsolatos vagy az megelőző művészetekre nézve a kutatásnak ingadozás s befolyás tényleges sincsen, mindezeken legnagyobb részben több-kevesebb megismerkedett. Legújabbau W. L. Schreier a Contrabbl. für Bibliothekswesen Beihft XLIII. Institut der Typographie cz. írtésében a következő eredményekre jut a Blokknyomatra nézve:

[a metróé

1.) A fametretű táblák nem megelőzik, hanem utóbbiak, mint a könyvnyomtatás. Elő ~~donatubau~~ 1450-^{kor} vagy valamivel később fogva [az irás és papírszerűség] költészetében állva érintetlenül a képeket s a megrövidítés kézzel pótolással a stóvegel. s valószínű ~~donatubau~~ 1460-65-ön kezdve bevezetés a stóvegel is s az 1465-70-ben kezdődő 3-ik ~~donatubau~~ lépés csak fel[ő]rálloú mint új könyvek riadói s továbbé vonják a művészetek újítását is. E szerint fametretű táblákkal 1460 előtt nem ornoroztak az. [44, 48. l.] Tehát a fametretű nem lehetett előlépcsője a könyvnyomtatásnak. Erre van, ^h az elő Donatus, mely helyesen ránt maradt, val 1476-ból való Dirckmunt Conrad ulmi polgártól, ki ott 1476-99-ig mint könyvnyomató és nyomtató működött [50 l.]

[a metróé

[sepen a Regina videlicet az Alpa szomszédosajából [44. l.]

2.) A fatábla-nyomtatás nem kőszórából eredt, hanem Stunt orrból [Stammaroth oda s így Kaardem nemcsak a könyv- hanem a táblanyomtatás kezdetét sem igényelheti.]

3.) Az akkori fametretű táblák nyomatosságot és művészetet valltak, hogysem latin iskolakönyvek stóvege érintésére és ornoroztatására gondoltak volna éppen 1440-50 körül, mikor a stóvegel kezdés is 1450-60 körül nem az veszték. E szerint a stóvege forgó iskolakönyvek sem kéthet, sem fatábla-nyomtatással, hanem ércetábla-nyomtatással kezdődtek. Az ércetáblával való írásnyomtatás kezdete ismeretlen; de a XV. száz. közepén kétféle módos volt ismeret: a réz és ^{ez} ~~ez~~ érc vés.

Ezt követi a rézmetres, egyszerűbb; de complicáltabb a nyomtatás. [u. o. 53. l.] Az ércnyomtatás azóta a lapos ércen megnyomják le mint a fametretűvel, i. e. bevonják festékkel s nyomják. De utóbb a vés az anyag keménysége miatt

a szög ez esetben homorú ívűs lévén, a papírlap-
 mason felül volt. Az ily ércnyomatás leírásának
 első bősége az első Rajna felől vidéke. E mint
 világot, hogy a könyvnyomatás idejében ezet Mainzban
 és Nürnbergben ismertek voltak és ismét Gutenberg
 is. Világot továbbá, hogy a felábrányozás Couperin
 egyidőben ércnyomatásnak is (metallo-chirographische)
 szóval voltak és ezet megelőző a faetretűvel; sőt
 a faetretűre ezet vezettek rá és így a későbbi idők
 sőt a későbbiek mittal is mind ércetretűvel, me-
 lyet faetretűvel nével eddig s így voltat di-
 valban a XV s XVI században is. Gal 1460 óta szokta
 ki az előbb faetretűs e kéren az ércetretűvel.
 Ezt bizonyítja a könyvölésnek fejlődése is. Így a régi
 iskolakönyvek is ércetretűvel nyomtat, míg pedig
 ha rémetretűvel voltak, akkor a betűt fekete voltat,
 ércetretűvel fekete alapon fekete.

Itt kereshető Gutenberg találmányára az alábbi,
 ki minden ösztönözhető betűvel való nyomtat gond-
 latára jött, első gondolatá bizonyosan az volt, hogy
 azstempelvel lehetne nyomni egyszerűen. Tehát nyen
 volt már ^{betűvel} mód, mint ily egyszerű betűkinyerővel állított
 elő megfordított vésszel. Így a kereset kinyerésnek
 kögökre alakította, a 10 cm. magasságát és 3 cm. re
 apartotat s egyformára lette. Ehhez járult a szöveglantól,
 szöveglantól, kereset s más ily egyszerűen kialakítása.
 De mindemel felett Gutenberg a koronát találmányára
 a betűöntő mintá ^{betű} kialakításával lette felé ^{hogy} ^{nyen}
 a betű volt ^{alól} ^{alól} most más s a papír felül ^{hogy}
 megfordította s a nyomtat-ban ez volt a fő találmány
 mert ezzel a papír mindeket oldalára lehetett
 nyomtatni nyomni s a két oldal nyomtatás összekap-
 letni. Így is W. d. Schreiber, ki tehát mindazt fölfor-
 gatta jóformán, most eddig tudunk.

A köznyomtatás fellátására nem igen ritkán
 nül esik a Rajna vidékére. A közép-rajna vidéke a
 közép-rajnai a műveltség bősége volt a nemcsak köz-
 pontja közép-európai mőgalmasnak más a római-
 germán idők óta Mainzban eszékemben s all egy
 kultúra fejtés is, melynek emlékei ma is bámulat-
 tatosak. A középpontok ill a vitázás a kőhustaufstätt
 érte el. A XIV század közepé óta hanyatlás állt
 be, mit belvillogásnak a nemcsak is polgáros s erős
 és a pápi uralkodó közt köztjártas, melynek a prax-
 tiko fr. háborúk jánultak s egy a XV. száz. első
 tele e városokat s Mainzban is eladósodva találtak
 mintegy 6000 lakóval, ^{nyerte meg} ~~nyerte meg~~ a XIV-XV. században
 1326 óta 72 ezer át látogattak nagy a peris Európában
 kisebb-nagyobb mértékben. Mőben a kultúra ^{nyerte meg}
 megmaradt s kivált az olvasás is irás terjedésének ~~nyerte meg~~
~~nyerte meg~~ eszékében ráterelt a köznyomtatásra, eszék-
 val a sokkorszakára, mely ekkor kőnyomtatás nipsis, ál-
 talános irányt vett a kultúra terjedésére szent,
 E mellett általában szellemi életünk terjedt el a
 humanizmus határa alatt. A találmányok között
 jött a nyomtatás, faemelés, ~~találmányok~~ a kereskedelem
 terjedés, Mainzban még 1476-ban is 29 aranyműves
 volt. A köznyomtatás jő az aranyművészetig bősé-
 gesen fejlődött.

[más alá a fa, alá
az ércz v. egy réz-
(mint Schreiber
béli)

[Christophus Henne,
Kenchin, Heale)

[Frylo]

~~1419. é. é. é.~~
1419. é. é. é. Claus Wit-
thum neje. Augja kö-
béli 1433. é. é. é.

Az előbbiekkel látható, hogy a könyvnyomtatáskor
[készenjövés után] és egy lépés kellett a mérték-
hezó betűig: s. i. mértékű a betűket a tábla-
ból, s ezt meg is próbálták; de ez a próba nem si-
került; mert nem lehetett a betűket pontosan
kivágni s aztán betűszerűt állítani. A
előzetesek betűkötés egy új fontos találmány kel-
lett: a betűk öntése s így betűk általi sokszorosítás;
mert csak így lehetett egyenlő betűket nyerni. S jelle-
ző, hogy alig volt ő e találmány, a többlet mind
megakadva ugyanaz az ember, s. i. betűmetsző, be-
tűk helyesít (Setzer), fedésrésztől is sajátos ny-
mát. Ez Gutenberg János volt.

Gensfleisch János, a Gutenbergi [Johannes Gens-
fleisch zum Gutenberg] apai és anyai ágról Mauxi
volt. Szül. 1397-98-ban vagy talán a 10. évek elején
mint nagyobb helyen való származást. Emlékezteték
1398 áll. [63 évr.] nem család volt

Galádja a 13-ik században ismeret, ^{örömmel} egy za-
sáidok látható. A családból több kiváló ember szá-
mazott. A főágak közül Friele [Gensfleisch, ki Else
Wyrich-ek neje volt, ki gerdag lánya volt, s ös-
séjének egy része volt a Hof zum Gutenberg nevé-
kés egy része is, mit a család mellett s utóbb tulaj-
donosként volt. Két fia volt e párnak: Friele és
János, utóbbi a földtuló ^{egy leányk. János volt a legfiatalabb.} János is az ő ifjúkori
életét homály fedi. [Később azt is következtetik,
hogy a nekik Gutenberg nevé bizonyításból kezdés
innen a régi latin nyelv: Cuncta dat argentum, pro-
clara aurore hyporum. Strasbourg magának köve-
telte Gutenberget, mint szülővárosát. Mainzban az
ő gerdagkorában a polgárság is nemesség előé har-
ban állt s kútvízben 1411 és 1420-ban a polgárság mind
nagyobb jogokat nyert s a nemesség könyves haszna
el a városot, törtés a Gensfleischot is s csal 1430-ban

jött létre a városodás, mely a nemzeti missziókat meg-
 engedte s így lért vissza a túlsó magyarságra Kau-
chau zum Gutenberg [Gutenberg János is], ki túlsóba
 más abból távozott mellé. Egy ideig Elville-be
 ment, hogy apja s idejéből kezdve vándorolhat ki, utóbb
 Strassburgba ment tanulni. Apja 1449-ben meghalt,
 újja missziókat Mainzba s ott nagyon megapadt
 vagonját birtokosokba kezdte fia részre, a nagybirtok
 Elville-be ment. Ekkor más a hír sem volt ő Elville
Magyarországba. X. sáltalában idele ca 36 éves koráig

Újja meghalt 1433
 tájt.

[márc. 14-én

Gutenberg tőrsé exalatt (ismertető s 1434-
 ben találkoztunk vele Strassburgban, hol [Niclaus Maistri
 városi jegyzőt elfogatta a Maistri városi által neki
 tartozott 310 fl. fejében; de utóbb a) ^{Strassburg} tanácsa is pol-
 gársága kérésére nemcsak szabadon engedte, ha-
 nem követeleit is lementette. Ez az ügy 1434-
 ben a legnyilvánosabban Gutenbergnél. [Datum
 uff Donnerstag nach St. Gregorienstag des H. Pabst
 H. 1434.] [Ezre ^{nyilvános} missziókat Mainzba, hol
 a városal új városodást kezdte a neki tartozott
 tanácsal; de nemcsak újra Strassburgban lel-
 jüt, hol új missziókat kezdett. Magyaris ő arany
nes volt, minthogy családja más 11-1498 Mainzban a
 Minzherrel közre tartozott [52. l.] s így tanácsa meg-
 ez akkoriban magyarságot is oroban titoktartás né-
 vével. Így az technikai ismeret szerzett, me-
 lyek gyakorlatára a rendszeres vizsgálat közt élte, jüt
 tanulmányait Strassburg alkalmassággal volt Mainzba, hol
 nem is tartozott ezekhez, hanem a Constabulere-
 ker, kora előkelő kereskedés és közelemben tartoz-
 tal. [Constabularii.] Ezek közt nem 1439-1844-ig megelöl, s
 Itt kezdetben élt a St. Arbogast elatrom mellett
 egy házában egyélt Illzigelen, hol titokban folyatta
 művelését s 1439-ben egy Andrex Ditzelhu nevű em-
 ber megölette az horrá, kirát tudjút, hogy követ kö-
 szorú közt tanácsa s köze, míg Gutenberg maga
 plasztikus ércműveléssel foglalkozott, melyből a ci-

[Edolig kezjed az ő ifju-
 tosa. Ekkor kezdődik
 is Strassburgi időre
 néjűg, 1444-ig kezjed
 életének második szak-
 nyaly alatt keris előléir-
 teleit kizes fölfedezé-
 kes találmányához.

[Maha nem volt valódi Con-
 stabler, mert ő soha beljén
 strassburgi polgár nem lett,
 bárha erre törekedett s egy strass-
 burgi előkelő polg.-tanácsyal
 házasságra is akart lépni.

+

hogy az a tény, hogy Strassburgban a tőz-
nyomtatás a só valódi értékeiben kivétel nélkül
vomma, azaz értékeket öntött volna helyére egy
forma helyébe = azaz egy értéke helyébe a másiké,
mellyetnek mértékét a helyre a helyre a helyre a helyre
értéke magasabbra. Semmi nyomtatás nem volt
fűt. Az első nyomtatás tőz 1450 utáni készítés
bél való.

[1477-30ban

szól drágaköveket illeszkette az a maga is kőörülte.
Koyanitt [kőművet] Hans Riffe dichtenami várnagyokkal,
hogy nyereséges műveket készítsenek az aachen-i kő-
műves kamarával. Koyanittot egy Andreas Heil-
mann is vállalkozott hozzá, kit tüdővészében el-
helt és Andreas Ditzelmann-nal 80-80 forint s 1/2 kő-
tővel akartak jó üzlethelet csinálni a kamarával,
mire nagy látás, Gutenberg valami új műveket talált
fel. É mint a szerződés mint Gutenbergé volt
a bevétele 1/2-e, Riffeé 1/4-e s a másikké együtt
1/4.

x1.

[együtt 250ftal,

De csakhamar belátták, hogy Gutenberg egyből is
foglalkozik s új feltalálással ^{s ebből} új szerződésre lépkel,
több piros adtat, [Conrad Sabapachter ^{erfergagortit} sajtót ne-
verték. Így jött el 1438, Ditzelmann meghalt s így a
találmány öröme is nem érte meg. Ekkor Gutenberg
perbe került Heilmannal és Ditzelmann örökösével s
ebből megtudjuk, hogy milyen sajtó volt a fontosabb
s mire hasonlított? Mert erre is is perelték Guten-
bergel a latinus elűt, mely az ő javára döntött] É
sajtó és tartozékai nagy vita tárgyai voltak; mine-
lyek semmi vonatkozásban nem voltak az a könyv-
nyomtatás közt, máskor csak fatáblanyomásra con-
dolnak, de máskor ebben más a mozgatható be-
tűkkel való nyomást találják s minyit - nota Linde,
és ebben kétségély, hogy a - elismervet lejtáson,

[1879 dec.-ben

#o Gutenberget
csak 15ftal vissza-
fizetésére kö-
telezték.

hogy mozgatható fabelékel más itt hasonlalt, sőt
álméletűket is, nota még sikkrel nem, leírított.
A strassburgiak melében az 1571-ben leontott H. Ar-
bozart kolostor helyére emeléstől kezd a feliratok:
"É, a zöw kezem, találatok fel a könyvnyomtatás s
innen kezdőd el a fény a világba". Ez bizonyára
szépség. [K. uelleklapoz.] x1. +

Mindegyre a per alkál-
tört a "trucken" szó ne-
zepele, melynek egész kárm,
mint aranygyűrűs, 3 év
alatt 100 forint nézett s
a sajtó pedig nem kőörülte
volt, mert az Ditzelmann
halála után Gutenberg a való-
ságnak sajtó névelését
követelte.

Arbozart nota szerződés kárisaitoz 1443-ig kö-
töte, dolgai nem mentek jól, pirosszavai voltak.

x1

7 a.)
72 laphoz

Leanne észleltésem
után most már

Mikor Gubenbergben megörül, az utána, hogy kísérato-
lat ~~mindegy~~ mesterségesen sokszorosan, az általa szabó-
lyos és szép kísératal emlékeise termékeketem vérebe
arra, hogy hasonló legyen a sokszorosítás; tehát egyen-
lő, szabályos betűkkel történjék, és történhetett kemény
béllyeggel, melyen a betű Hambourgi volt kivéve, ha ezt
ártán lágyabb értebe vette, pl. az acrisbályegyal vérebe
vagy áramba. Így azonban nem nyert világos magy-
matata betűvel. Pedig az betűsokszorosítás csak foete-
deris lényege; mert hogy a betűt egyenként írját
le, tehát a sokszorosítás is csak egyes betűk által
történhetik s ezt a tanypolitikus más négy előtte
gyakoraltat, lényegében nem volt új dolgot. Tehát
domboson mutatott, feléire fedett betűkkel a betűre
bontott és betűkkel összerakott kísératal sokszorosi-
ni: ez volt a cél. Ezt lehetetlen, hogy Gubenberg
előt is meg ne próbáltat volna. Kivétel Waldfothel-
nek, a kísérat német, más több betűje volt, hogyha
tanypolitikusok lehetek; de így nyomatatvány rájuk
nem maradt s nagyobb művellet bizonyosan nem
is átlátható elő; mert csak egy lap nyomatatkor is sok-
féle betű lehet: kis és nagy betű, fekete betű, ró-
vidítés, válantójelek s egyéb mind értebe lehet
német, perre mindegyiket SOK-sok plbaca. Tehát u. n.
Vétek írásbetűkkel, bélyegzővarakkal velt érem nem
lehetek volna; mert a mellett, hogy egy Hambourgi nem
lehetek volna a legnagyobb munka nélkül előállításai, a
betűt nem lehetek volna egyformán s nem egyforma az
a $\square$, melyre vérebe, nem egyforma a magasságát, hogy
formája lehetek volna illenthetők s így szabályos nyomatat
lehetek volna entaróni, mely megközelítke volna a
kísérat szabályosságát. Tehát a betű tanypolitikus és ma-
gassága (Kegel u. Böhe) lehetek, hogy egyenlő legyen,
hogy ez által a betűt egyenként és egyenlő hányaggal
általán egyenlő mellett. Tehát a betűk alud és me-
chanikus sokszorosítására volt szükség, azaz a kivétel
betű ötlet útján való előállítására. Így jött Gu-
benberg arra a gondolatra, hogy domboson kivétek,
betűkkel vezjen be lágyabb értebe. Most volt a partice
s a hambourgi leunyomat a matrixe.

a művészetben, mely szerint öntött betűket állított elő
~~gyártással készült betűket használva.~~
 kísérletet sokrangsorítására s ezzel bizonyos mértékű
 sikerrel működött egy kékeltőleg, valamint ő általa
 működött s emellett feltalált sajtókat alkotó, melyek
 melyek a formába ösztöltött betűk az alapok
 alkották s erre felül jött a papír vastagság-
 ment: ebben áll. Gutenberg halhatatlan érdeme
 s ez az ő jogának a dicsőségére. Az általa fel-
 talált öntökészülékkel külföldben nem ismerjék.
 Egyetlen előző ránt nem maradt, sem egy
 betű. Erős ez, a mit elmondunk, csak egy rekonstrukciót,
 de aligha létezik találgatás meg, a mint valóban létre
 jött. Első kísérletet abszolút ismeretlenek, csak sejténi
 lehet őket s annál nehezebb, mert a környezetszabály-
 sal sokon művészet és találmányok fejlődése is
 ismeretlen. M. a rekonstrukciót alig lehet 1440-vel ko-
 rábbra kényszeríteni, az ércöntés 1470-ban találmányt fel-
 tártában, a hogy ⁹⁶ a medaille-ecet. ott az emelt-
 pétereket [medaille] minisztériumban öntették az
 arctólai acérral készült, de maig is ismeretlen
 módon, a mit Gutenberget ismerjük kellett. Guten-
 berg kísérletét azonban csak 1438-ban kezdődőnek
 tudtuk szerint s egész pozitív adatok csak 1450 óta.

az ő első kísérleteit vételek; de nem tudni, me-
lyik rézök, azokban kikötőleg a 27 soros per-
gamutnyomásra [64-65 lap közt.] Parisban.
Ezt jobban megvizsgálta l. s. art. belülről, hogy
az első 9 sor nagyon nagy átalakított, a következő
9 jobb, a következő 6 más még jobb, az utolsó
3 a legjobb ötvényből készült betűkkel s ugyan-
akkor van nyomva, mint a 36 soros biblia?
É mellél kísératal ez áll írtta: Heydersheim 1457.
mi számarása éure mutat. É mellél van
nyomva betűkkel 30 soros Donatus s ugyanakkor
Parisban 35 soros n. azon betűkkel, mint más
a 42 soros biblia.

Ezzel a Donatással meggyőzték Gutenberg Fustel
a vállalat kikötőjéről s most a bibliaira került
a sor, miha minelyek art mutat, hogy a Misale
speciale-s közben s talán legelőször nyomtatá-
nak nagyon kezdésleg nyomás; azokban kikötő-
leg kéne. A vélemények még ingadoznak. [104-105
l. közt.] De az bizonyos, hogy üzleti szemponttal
közben nyomtatá Gutenberg a büncösítő levelet,
mert ~~V. Milleo papa~~ 3 évi büncösítőmentes adót aron-
nal, kik ilyen sárávalnak, a követés ellen piert
akarván gyűjtleni, hogy Crispust megvidje II. Luig-
nani pálos exipt. király kérésére. É négre Chappe
Paulinust küldte a mainzi érsekhez helyhatárol-
zattal, kiket figyelme Gutenbergre irányult, hogy
ily levelet nagyraimban álitson elő, melybe a va-
sáto nevét, a kiállítás helyét is idejét kísératal
írta volna be. Így jött létre ez a nyomtat-
ványok s ma immet 19 darab 31 soros, 5 darab 30
soros, ^{Tulajdonképpen} ~~elő~~ ^{elő} ~~elő~~ ^{elő} a 36 soros [É 42 soros biblia
betűvel s annak nyomva is más kisebb, e ezisa kü-
lön előálitott, az akkori iradáriszt utántó betűk-
kel. Ez el írtta a 1454. 1455. s legkorábbi irat da-
tuma 1454. nov. 12., a legkésőbbi 1455. apr. 30.

2) Jertel: Ha más a másodszajja
büncösítő levelet legelőször
Pistermal helysorsítják és
Bambergen nyomtatattalnak
vélt. Beicheff. XXIII. 30. l. és
h. o. Hartwig 26. l. véltén más
e sokat vitatott kérdésről.

Chappe

É az első Donat-
us, még

1) B. a korábbiakat elismert, de az
nyomtatványok ad lapokra Hartwig
az M. Pellechel l. a. nyomán. Centralbl.
Beicheff. XXIII. 23. l.

„Eyn manig d' cris-
teheit widd' die
durckē = Türken-
nehmung rövöden“]

[melyek első lecses
40 sorosak,

Az első dátummal ellátott nyomtatvány: A ke-
sztyűsűj inkire a totat ellen? 1455- ből. E-
gyetlen pl. München, kir. Rot. All 6 dtb 47
Levelő, 20, 24 soros, a 36 soros biblia s az
első Donato belőivel. [55. ábra] Karácsony előtt
7 hírel és 4 napjal.

Ezalatt a biblia nyomás kihatólag 1453-ban
kerdne, mely, mely iránt - a mi kihatólag - a papj
alig érkeződel, noha a biblia könyve a leírás
mindent nagyon nyomtatott s ezért a Pribia Almaini
v. Caroli Magni. nak nemvett szöveg odáig jart-
tás tárgya volt s noha nyomtatás által meg le-
hetett volna rögzítve a helyes szöveg.

Gutenberg idejéből 2 biblia maradt, mely-
ből ma a 42 soros, [saját Driakro kutatásai
után Gutenberg is Fust műveivel s így régebbi-
nek, a 36 soros csak utánonomata emelt. Az
ex 641 lelvől s 4 levél sorosjelvől, mely csak
levél jobban van meg. A 42 soros lapos 2 társá-
sok. Ismert belőle 2 pl., 10 pergamentre, 21 pa-
pírra nyomva. A kiadás ca 100 plra mutatok
sebből 30 lelvélre pergament. Perciól ca
100000 Márka = 50-60 ezer fut = 100-120 ezer

korona, a nemut mint miniatúrákkal van díszítve
s megvanak sorosjelvő lelvél is és ki van felle-
s magvanak az aláírások, kéri díszet.]

hert a nyomással alkot s meg korrasan ara-
tán a dolognak nem volt véje. Az úres keres-
a fejereket elején a kaligrafikus kép fedett be-
hülkel kórtálla ki, arháu vörös fedéssel (mi-
ninn) kinnelle a futas kövek, a fejereketek
sbb s néjre a kőnyptató belátáto. A parisi
plra Heinrich Alboch alias Cremer, ki a fűtök
néjerte, zártu, 2 1456 aug. 24- in néjerte be
s így tudjate a nyomt. évét is. [80-81 lap körti
mellékel.]

Három évig tartott tehát a biblia nyomása s

1) Pribiaus ellenmondás van abban,
hogy Gutenberg u nagyobb lelvél-
gélét első hírelt alaku 40, illetve
42 soros bibliai nyomtatás előtt
s nem az 1/2-dal nagyobb terjedel-
mű, lőtelélelmebb 36 soros. Erre
magyaránakul adja, hogy ő a 36
soros kerde s meg is nyomta belőle
az első Galdatta, melynek szövege
is más, mint a 42 soros s társ-
rekorj, elcsal abba kőrté s
egy 40, illetve 42 sorosba lapos.
Hantwigh id. h. 25. l. Reichert
23. V. S. Driakro: Sammlung
bibliotheksw. Abhandl. XIV.
heft. Gutenberg früheste Druck-
prints.

[s a bekvontak is na-
gysab toltakre vike, va-
tamiint jabb fedeket is
kivaltak s o metmek
evre az elio initi-
alokat.

[de Gutenberg nem
szamolt el katas-
ridore.

[42 soros biblia

[(81-82 abra)]

eraltak vike fel Gutenberg karsul Schöffer Péter
[Gersheimi = von Gersheim], ki mint betűmestros vaks
ki] erre mekkor szunt Fust is Passau magabos von-
na, elidegenitke Gutenberg kat. ment Patta, hogy
ez majara is tepes lev ulelit falytat is e nejre
meki igerte kanyat.

Most mas meg araban szabadnan Gutenberg
beperekte az elio 800 fut is emes 5 ionc 290
fut kamatjaint s be a masadik 800 futint, 190
fut kamatjaint s 36 fut kamatoskamatint = 2026 fut.
Gutenberg vidte magat, a hogy kudar. A kamaci oza-
madara toleleke s Fustat meg esture, hogy az
uzletkez adalt puvet o is kallon neke s igy melku
kivan kamatol inte.

Fust az estut 1458 nov. 6-an letelte. Erral a per-
tal is iteletant az eredeti okmany magmarat, mi
elozangon fontossaga s az egyellen, mi kettosjat vira-
nyat a fustier kint megvitajitja. A por Ab-
ricus Helmasperger jegzo elalt font le s Gut-
berg helyes csak szolgai jelentke meg s az itelet
meg szalt, hogy midra kellel firtube art, a mit
nem forditott a felreulire a beadvato szamadas
szint s emu futus a kamatolat.

Mint hogy pd. az elio 800 futint a felreulimre
szolgaltal zalogul, ezeket) Gut. firtetis nem tudott,
meg Fust elcke az ^{nek} ~~az~~ betukell s meg mas
entozokrel is betukell s igy Fust is Schöffer mas
1454-ben a kat xum Kunndrecht-ben, [vanden
a meritlabos baratas kolostorasoval, ny nyomvat
nyitattal. 142 soros bibliat ill fejarte be,
de mas Schöffer Peter, ki elcke Fust kanyat,
Christinát s igy ulellarsa is uzletkezokje lett;
ment Fust sem aralt, sem arutan a nyomvatol
nem bajlodott. En a Schöffer 1449-ben meg szepiro
volt a parisi egyetemen, kiltetön 1557-ben valla-
koralt Gut.-hez; a betumetvint, melyben megka-
ladta G.-et, megfamlvca, arutan mint szedo is

29 Laphoz

meg kell e lehet joggal, hogy Hartwig^{us} legújabb vé-
leménye szerint a 36 soros bibliaát nem Gutenberg feje-
zte be. Mert annak a bibliaát betűi már 1454-ben Pfis-
ter kézben voltak, mely velős utóbb még több ezebel
is nyomtatott. Kogyan történt ez? ma ismeretlen
még. Talán bizonyos őrzött fizetett Gutenbergnek,
illetve Fustnak írás, vagy valami más módon
került e betűt a nyomtatott első 5 levél birtoka-
ba. Annyi bizonyos, hogy ha más ezek kézben voltak,
fordítsa a 36 soros biblia nyomtatás s Gutenberg révide-
benne ismeretlen; azonban a 2 biblia könyve s egyéb
kaszolata mellett csak 2 lehet: vagy ő is réál volt
benne, aközben kétségbeesett concurrenciát csinált
a 42 sorosnak, vagy Pfister már a Gutenberg-Fust-
féle nyomtatásban dolgozott, az őt az őt technikai fo-
gatosat ellátta. A nyomtatás, [hiszen már Rauberg-
ben fejezte be; de mindenesetre annak kézje-
telle. Terméketem így e követelmény, hogy a 42 soros
biblia betűi Tustis, a 36 sorosé Pfisteréi voltak, Gu-
tenset legjeseb bukott embernek mutatják 1454ben,
ti még a strassburgi Thomasstift-féle köte kis ka-
matak seu birta exata fizetési. [Hartwig. Centralbl.
Bibl. XIII. 27. l.]

[magával vitte a
kéz írását,

nyai 882 lev. - hat allmas. [Lipce, Pecs, Stubgart, Duna, Wolfenbuttel, Greitwald, Paris, Antwerpen, London is Lord Spencer kutara.]

De 2017 azlehet emiatt uela, a klerikusok is elene voltak s 1458-ban nyomdajat kinyitelen uall Albrecht Pfisterer baumbergi nyomdaraak adni at, ki kiletou segeda uall. [88-89 lap Kozli abra.]

Eredett Schiffer kovacs dolgozta. Kiadja Donatus a 42 soros biblia beuinal [35 soros donat], uj beuittel Guilielmus Durandus Rationale - jat 1459 okt. 6. [56 abra.] s megint uj beuittel [1/3-dal nagyobbalt] V. Kelemen Constitutiones-ek 1460. ban niind datummal. Gutenberg neae oru e-reken, suu sajat kiadmanyain sokasim szerepel, utol-kiahrat talan a zalogotai niatt felue kaszta el. leganis egyeslen adassajal suu birsa lefizetui s egy niindintebb elhagyatall.

nyelget a 42 soros s a niistale beuittintet kiadabot uoche s egy a nyomlato lenetel, a lapok, papir, pergament jabb kihamuastias uapote uap. Mathäus de Kru-kauhal

Arxobau Gutenberg nienu kagpall fel a kiudalamuel s ~~nyomdaraak adni at~~ ^{kiadta} Tractatus rationis et conscientiae et Aquinoi Tamastal: Summa de articulis fidei niuuetel nyomata, majd legu-laltó niuuetel [Johannes de Balbis Catholico-jaba, egy 1286. bol erodati grammatico-lexiconi compilatio kinyomiasat vejerse be 373] levelen hasabalan 66 sorral iuttialit uedul, melyet helye tuzet. A 65-it levelen van Gutenberg elozraa, de neae eren suu szerepel. Druent 24 tole 11 perga-ment is 14 papirpol. [62 abra.] Megy. 1460 - ban az atala int elozo sereim. Heinrich berlaeket s mausi polgarsag ely

[Eredet beuitt uedig a leguittob belet.

[Az a hit, hogy av. juxta Conrad Kummerly, a sauctis kauzlerje segitke uouati, kiuro felozason elapuit-nak kiuzogalt. Hartog. Id. h. 28. l.

De e segitke dakara tellerajont neje uolt. A mas 60 ems fertiu masoruat ugyole at a lert. Mas 1467. ban a St-Victor-~~St. Victor~~ tagja, mely jendot icelket akart elokirni a jaus eletre. Arxobau Dietrich von Domburg [1465 aug. 21. in a papa teleke s u-lana Nassaui Adolf qv. jett, ki a polgarsag atal pie-lolt Dietherrel kuniuq ~~Waldemar~~ uirakla Ebba a dolga atadt.

[mausi irakel

[Eltér 400 palgás elvett,
150 ház leégett, 40000 ház-
tát fizetel pénzben és
ékszerben.]

[2 Tudós Meis?]

viszállyal számos kemény mitásról lelelték, melyek
érdekét kerüvél a marint nyugodtan 1761-62-63-
Aróban a dolog nem maradt ennyiben. Kassai
Közp 1762 okt. 28-án megrohanta Mainzot s
kiszabta s zintben le is égett s Diether pártján
kiűrtkel. [Gutenberg a Nassaui pártján állván, a
Gepáros megrövellés s az új püspök figyelmé rá-
irányulóan, 1469-ben át adogajára került ki.] [Dietrich
mann.] Perre kölcsönös nem kerüvél; hanem
s maga s jászai a püspök kizárólagos alá kerülve,
meg volt vidre s bizonyos évi deputatunak ka-
pott: egy új utat, 20 mérték gabonát és liborok
32 aló balt s Ellokkaban, hat a püspök taralt,
szabad artal; aróban kétségbe Mainzban lakot,
hat kizárólagos élet 1768 febr. 2-án [ok az el-
fogadott nap] véjerte be s a ^{franciá} ~~franciá~~ kamusal,
templomába került el, aróban 1793 jul. 21-én
a franciák ostroma alatt leégett a templom,
lakói in épült fel. Ma Mainzban számos un-
létábla özi emléket: Hof zum Gensfleisch,
hat örül. [Eumenestrausse], Hof zum Gutenberg,
Hof zum Jungen, hat elő nyugodtan ványai ké-
szültek. h. ok elő névra Joseph Schöckel 1824-
bál, Thorwaldsen 1837, ki Romában nagy min-
sárta meg, Strassburgi Dobra 1840-ből David
D'Angers - hat való s Frankfurt a/ell. - van Guten-
berg, Just és Schaffer együttes obra láttató 1837-
bál a theologia, költészet és természettudományok
ideális névraival s a 4 városéval: Mainz, Strass-
burg, Valencié, Frankfurt. Erel München Thorwald-
sen lenverte; de sauitványa Eduard Schwind,
fejerte be. Legjobb képe Strassburgban a könyvtár-
zal készült 1870-ben, melynek egy másolata a
Mainz vár. könyvtárban van. Ezen hiteles aró-
képe nincs. S kárában számos emlékpézt vedez

XVII fejezet

emlékeire, terméketesen idealizálva. [Céltörp, 26, 40-42, 63, 65-67, 70-75, 86. 88 ábra.]

XVII.

Hörben Schöffel is Tust is nekik napokat el-
kerít. Mint jó útleltű ember, kiadta mindkét
fél röpiratát; armban Nussau adalt astronomus
a nyomda létezésé miatt ipariát Mainzban egyelőre
sőt nem lehetett, Schöffel vezényel elvisegetés
magától viték az új találmányát. Így a város beo-
lése előtt 1462 aug. 14-én meg kegyesítés a 48
száz nagy u. u. Mainzi bibliai; de 1463-ban
summi a 1464-ben is csak II Pius egy külső-
lő levele jelent g. Hörben Tust utasítását kell
a nyomtatványait eladta s egy traditio orvint
Párizsban a 42 szász bibliai kéziratot gyantát
árulata s a fr. király 450 koronás adalt egyrészt
~~elbűt fogva mint a külső, kitértő Párizsban~~
~~az ott dühözgő pestisben halt meg Tust ármit~~
annnyira veszélyes, hogy a másolat gondoskány.
sággal nádallát. Visszatérni Mainzba Cicero de
officiis-ét adta ki nejevel [az 1459-ki Durandus
betűivel, elkor használtat először görög betűvel
s a durchschusst. M. című 2-ik kiadás, febr.
4-én jelt. meg 1466-ban, s Tust újra Párizsba
ment eladni őket s érte mint nyomra, meg lát-
sít, az ott dühözgő pestisben halt meg; helyeke
fia, Conrad, lépés be társul.

Schöffel 2-ik kiadás a fő s e mellett a más
tovább a világhíre jutott útlelet. Kinyomtat
Aquinoi Tancsát, Ist. Kinyomtat, Valerius Maxi-
mus, ¹⁴³¹ egy Grammatica rhythmical, Justinianus
Institutiái [1468], mely utóbbin először van Tust
is Gulembeg, mint a nyomtatványok feltalálói, meg
neuerue.

[1465, 88 lev.,
28 szász]

[90' ábra.]

Nagy kancz példolása előtt ellerjött a Éouroyou-
 tás. Bambergben Pfister Albrecht 1462-zen
 nyomtatta ki a Buch der vier Historien névelés
 verőben Jozsefrol, Danielrol, Judithrol és Esterrol.
 Jól 1461-zen Edelstein Bowers névelés névelés
 zítte avta ki u. o. s ma ez a braunschweszi
 hgy Éouyol. Tulajdon. Ezen nyomó ő nem szexgel
 nyomtatákiut, de mástól nem erdhet; mert a
 betűk nyomtatol. 3-ik mű: Jacobus de Therasio-
 tal: Oratio ad. der Trost der Sünder [Kronbau-
 Prághi Paulus egy kérésati jezsuita nekül 1469-
 bál [egy Krakkóban levő Glossarium- kérésati]]
 más ekkor Bambergben ki nyomtatá a bibliát is 4 hgy
 alatt. Eraball ő a nejeget bibliájút érti, mely
 sübtanyomás, zen jellel meg is n. Bambergben,
 hiheően Pfisterrol. Pfister fauetrol volt s
 ha Schaffer fauetrol initialis nem kerintjút,
 ő volt első ki nyomtatóányais fauetroltel
 dívítette, tovább ő nyomtatall előzőr nével-
lő a latinus nem tudó nép számára. Kütáru
 a betűkre nem talat adall, ő a Gutenberg 36 rom
 bibliája betűit nevette ő s ezekkel nyomtatall;
 eris nyomtatóányai kopallat, kivéve a h, w, z
 betűket, melyeket a latin nyomtatóányalban
 Gutenberg n. harralt el. Taláig art vitatall,
 hogy ő küön taláta fel a Éouroyou nyomtatall;
 de a betűk er aronassája hiáru erl. Pfister
 tovább kiadványai: Der Rechtsmilt der Menschen
mit dem Tode. 23 leal 2^z. Die Klagen gegen
den Tod. 24 leal 2^z. Biblia pauperum nével
 zöveggel is, Bowers Edelstein nével h. n. hi
 tödite 1462-ig tart, tanítványol nem vesell s Bam-
 bergben a nyomtatall ~~1481-ig~~ ^{1481-ig} nyomtat. (109. l.)
 Ekkor Jean feld Jesenschmid Joh., ki első Nüt-

bergben Keffet Kurich nyomdárk társu vol, Eot-
 tözött oda s a Michaelsbergi Benedek rendi apáttaq
 számára nyomatta Missale ordinis S. Benedicti.
 Egermél Petrussteinere Kurikkal s 1485. ben
 alkalmilag Regensburgban Beckenhamb Joh. tár-
 saságában kiadta a Missale ecclesiae Ratis-
ponensis, t. 1491.

[Schleifstadt]

[kötetöcse]

[mit antiqua ^{aktua} betűkkel,
~~mellyek az általa~~
~~átnevezés betűk~~
 e nevében elvitt val-
 ták,

[Tabla]

[Tabla]

[Bellouacensis]

[Asteramus De Ast:
 Summa de casibus
 conscientiae. 1472
 kötöl (Tabla)]

Elő nyomatató / Joh. Mentell v. Mentelin, ki
 nyomatt már 1447 - ben a festő és aranyműves öre-
 gajja s Gutenberget Mainzba költetve, ott betű-
 nyomó vagy rubricator s illuminator volt. Guten-
 berg elő nyomdaja felváltára után haza ment
 s hűlön betűkkel nyomtat álitatt. Latin bibliája
 már ~~1460~~ ¹⁴⁶⁰ - ban jelent meg s így
 már az 50. es évek végei nyomdaja volt. Ez
 két kötetben jelent meg h. és n. ; de a Freiburg
 in / Br. - ban levő példány ^{I részre} a rubricator zártta,
 hogy 1500 s a II. díkra, hogy 1501. ben fejezte
 be. Nyomtat a minet bibliája egy Stuttgart-
 ban levő pl-ára a rubricator a nyomtató
 nevé s 1506 évről is be, mint idét. Elő
 évről is ellátott kiadványa 1473 - bál Vincentz
von Beauvais: Speculum historiale. Már
 kiadványai: Speculum naturale, doctrinale és
morale több fo. kötetben, Is. Hieronymus
 Bealei, Is. Agoston Bealei és confessorai,
 Valerius Maximus, Virgilius, Terentius, / H. o
 adta ki az elő könyvkiadói Zapotak, a Zeyr-
 gisb 1471 - bál való. E nevént könyvek korszak-
 ban árultatta, ¹⁴⁷² mellyek nevént kérésre is írt
 be a hírdető vécülára. Hogy jöhetne juttat,
 III Triquet és az. nevént beke, + 1478.

E nevént Pfister és Mentelin még a másik
 prouclás eláll elterjedtetés a könyvnyomta-
 sást. Ebből eredt a felfogás, hogy az is önálló
 találat fel a könyvnyomtatást, mely akkor a
 közegőleu volt.

Mentelin különben híres nyomdász volt, 150-
 tás alkottat. Vele egyetere műtődött Strassburgban
 Eggstein Kuntich. Emelk a Wolfenbüttelben is Mien-
 druben oryott Latin példány bibliájára a rubricator

1466-ol írt, német bibliája első kötetű a sub-
 ricator a psalteriumza art uandja, hogy 1468-
 ban készült. Nevét először 1471-ben találjuk a
 a Secretum Gratiani és Constitutiones Clemen-
tis V. művekre. 1472 óta neve ismeretlen.
^{egyetlen írás}
~~Strasbourg~~ Huszmer, Flach, Knoblochtrer [ex utrobo
 Weidbergbe ment] Schollapa és fia, Prütz,
 Grüninger stb. Strassburgi nyomdászok neve
 maradt ráuk.

A könyvtárosatis aronban főkép Mainz felbatala-
ntais kerjett el.

1465-ben Gutenberg nyomdáját, midőn "a Sas-
sani adhat szolgálatába lépelt, két rokona veke-
t: Bechtermünze Heinrich és Miklós Eltville-
ben. ^{1465-ös nyomdai munkák} Vocabularium Latino-
teutonicum ^{1465-ös} Köszvény Heinrich megfali. Kétféle
képe Wygand Spietz (Spietz) von Orthen-
berg. É mi a Gutenberg Catholicon-ja behüi-
vel van nyomva. Képe Eiadva 1469, 1472, 1474. Tekir
nagy telet volt. E Miklós halála után a nyomda
a marienthali kőszéletre egyenültestest vértávo-
hoz ^{került} 1508-ban a Nürnbergi Heinrich
Friedrich veke meg, ki Mainzban műtödtél.

Gutenberg tanítványai közül kétet isme-
rül Jussthal való példát: Keffen Heinrich és
Hannsi Ruppel Bechtoldot. Mainz Keffen
Heinrich 1473-ban más Nürnbergben van képe
Egeri Sebenschmid Johann, kivel 1473-ban Pantheologia
v. Summa fratris Rayneri de Pisis ex. mű-
vel adhat ki.

Ruppel Bechtold Baselle munk, hol 1466-ban
egyremlalapult, hol éleis nyomdai levisenysiget
fejtek ki a polgárijogat kerzete.

Vocabularium Latino-
teutonicum. Catholicon
Bechtermünze
Köszvény
Wygand Spietz
Heinrich

Loisigai a nyomdatis
Egeri Sebenschmid
E Nürnbergben 1472-ki
más más behütel van
nyomva.

Von Schlechtstadt,
 Ei siintei Mairbaa
 kannelta ja nyous.
 Lászlóval, siintei
 aranyművés volt;

Köles - be a könyvnyomdászatal Zell Ulrich ko-
 nostotta meg 1466-ban. Kööke az Arnold
 ter Hoerner 1470-től is tüzecki Koelhof
 Joh. s 1474-~~ben~~^{1478-ig} Götz Nikolaus, 1479-ben Quen-
zell Heur., kinek családja a XV. száz. közepéig
 megmaradt a nyomdák nagy generation át, s ma
 is van Koluben ily neve ország.

[Isidorus mű-
 veiben.

[1523-ig

Augsburg - ban Reutlingeni Lainer Günther
 nyomdász 1468-tól, ki először adta ki Kempis
 Tamiás híres könyvét: Christus követése s ki
~~először~~^{elsőként} antiqua betűt helyet Plesov betű
 mármint antiqua - betűket [Köcsis az Schüster
 Joh. 1470., Bämle Joh. 1472., ^{1492-ig} Jörg Anton.
 1475., Schönsperger Hans, az idős betű, 1481-
 től, ki a Theurdank híres nyomtatásának
 nevezetes, mely valódi remekműve a nyomda-
 szatnak. [I Miska kötetek, a mint vőnt neve
 hercz Károly királyát, burgundi Máriát.] Joh
Pfinzing Melchior. Elő kiad. 1574. Nürnberg,
 2. ik 1579 Augsburg. Ratdolt Erhard 1487-től,
 ki Velesz betűt mint műnyomdász tirt visza.

See vänder myndighet inuerint, minst Jesen-
schmid Joh. Nürnberg, Bamberg, Regensburg.
Lypert Marx Nürnberg (1487), Bamberg (1487),
Ingolstadt (1497), Erfurt (1498.)
Knoblochzer Kent. Strassburg, Heidelberg.
Otmar Joh. Reutlingen (1482-), Augsburg
(1501-täl), all Couelle fia, a hizes Otmar Hil-
vau s 1541 - täl enust fia, Otmar Valentin.

Olaszok.

Közföldön elő volt Itália, hová német nyomdászok mentek, hal Konstantinápoly 1453-ban történt elfoglalása után ugyancsak nagy szerepe lett a nyomdászatnak.

| Sweynheym
= (Krisztus. XXIII. 429. l.)

L. hová a el Turkeczewale
Sancos Cardinalis kirola
62

Először volt | Sweynheym Konrad és Pannartz Arnold, kiket Schöffer és Just tanítványai. 1464-ben már Subiaco elastromban dolgoztak Róma mellett. A kiadnak egy Donatus-t, melyből egy pl. sem ismert. 1469-ből: Lactantius Firmianus: De divinis institutionibus adversus gentes libri septem, melyben görög betűs is vannak s a típus már filantiqua.

Országban Itáliában a német nyomdászok egy a kezirasi betűket sevesen alapul, mintha Németországban, míg itt a galikus betűk lett a nyomdászok betűje is, Itáliában használták az antiqua betűt. Aruban egyelőre csak a filantiqua lett szokásos írneművel, mely utóbb Németországban is elterjedt. Aruban már e két nyomdász, midőn Pietro és Francesco de Maximis marokosok 2 évvel utóbb Rómába költöztek, ^{1467-ben} már antiqua betűvel nyomták Cicero leveleit. Ezar-tán jellemző lesz Itáliára s itt csak theologiai és jogi művekben használták néha a görög betűket a német nyomdászok is. Sweynheym és Pannartz követték az ókori classicosokat a költők: Caesar, Livius, Virgilius, Quintilianus, Horatius, Lucianus, Strabo stb. műveit s két év alatt ca 12460 kötet került ki műhelygéből. Sweynheym 1473-ig, Pannartz 1476-ig működött. Velük egyidejűleg Hans v. Scharf Ulrich Frutiger maei Ulrich Gallus ment Rómába,

L. kirela

Dot.
F. Ötöl Bardi Andreas, Alessia püspöke püspökségébe
N. Sixtusnak ajánlta, ki
Seyföld is rajta. (Krisztus)
XXIII. 430-31. l.]

40

És Torquemada cardinal hívott meg, hogy messi-
tatiót könyveje s ez volt Haliában az első
fajta círellel díszítet nyomatvány. Rajta
lívül Sauer Georg Würzburgból, Rat Adam
egy metri klerikus stb. mentek Romába.

[Leméniel Weidemann.
Ő is házasban van, és
meg a mesteriségét
ő is az országban volt
alt. Az ő ideje alatt
is a könyvnyomdás-
lat pár javítását gaz-
dagította.]

Veleucris. Johann von Speyer vité be a
nyomdánkat 1469-ben kezdte Cicero levelei-
vel, folytatva Plinius és Tacitus. Ő is
privilegiummal szerzett, de 1470-ben t. Fivére
Weidmann von Speyer folytatva nyomdáját. Ki-
emeltető kivitelt Ratcliff Erhard, ki 1476-ban
mestert olt a Augsburgban s 10 év alatt a ketű-
metris és képmetszést a legnagyobb forra vité.
Augsburgba 1487-ben lért vissza. (95-96 ábra.)

Terméketesen alavolt is megfutamtat s a
legnagyobb forra emeltit a nyomdásist. Legtöre-
nőbb lett: Aldus Manutius. Itál. 1449. Bassano-
ban, Sermoneta helyében, 1488-ban Veleucris
ment s 1494-ben lépett föl mint nyomdász.
Nagy tudás is volt s így kiadványa majdnem
hibátlanok. Galéria vité a nyomdát kis meg-
számlálásakkal a XII. száz végéig.

A francia eredei Jenson Nicolaus u. ott
lént ki 1470-ben. Kormány elterjedni Parisban
az új mesteriség híre, VII. Károly 1488. okt. 4-én
mindentelét adott ki, hogy egyik újat pénz és pecsét-
mesterekkel minden háttérbe emelt megfutamtatára.
Ezre Jensonat kemeltit ki, a ki aztán, kikötöleg
mert időközben XI. Lajos lépett a trónra, nem
lért vissza hazájába.

(1781-1788) dívatka korta a kiadó: jelölt, Guy Marchand kiadta Danse Macaoise és Kalendarier et
compost des bergers illusztrált kiadványokkal és
 híres s még híresebb Pierre Le Rouge Mer des
histoires (1788) or. illusztrált mű kiadásával. Ország
 előkészítésében is oly nagy arányú munkát fejtettek
 végre, mint a többi kiadványok is és ismételték.

Gratthamar a könyvnyomtatás elterjedt:

Angers be 1777., Chablis 1778. Troyes 1783, Chalou-
 sur-Maine 1793, Poitiers 1779. Rouen 1787. Fou-
 pillières 1791. Chartres 1782. Abbeville. 1786.
 Orleans. 1791. Tours. 1791. Nantes. 1793. Angoulême
 1791. Limoges. 1795. Périgueux. 1798. Művek
 végre a párizsi befolyás révén és
 s mindkét esetben ismételt kiadások és
 egyéb - mások nyomda.

[Két, Strassburg és
Basel nyomdászata
hatott a magyar
nyomtatásra.]

A másik francia nyomdászoktól Lyon cell, mely
amig is találatos volt Svájc, Olaszország, a Rajna
vidék és Franciaország többi része. Első nyomdája
1473-ból való volt; de aztán a XV század végéig több mint
160 nyomdász nyitott műhelyt Lyonban, és más ~~helyeken~~
vidék minden részén; de a H., olasz befolyás egy saját,
külön nyomdai stílust hozott létre, mely népszerű munkák
terjedésére vezetett és a közízlésnek felelt meg; a he-
róni lovagi ének, tréfák, komoly, zingyes elbeszél-
mények kerültek ki. Guyer Bartholomaeus gardag pol-
gár telepítette be König Wilhelm, az első nyom-
dász [Guillaume de Roy.] 1480 óta különösen a bele-
csúszó Ratdolt Erhard nyomdász hatott és az ő betűit
utánozta s 1489-ig dolgozott ott, 1480-tól különülve
~~de~~ Guyertól, és meg Philipp Nicolassal egyesült [Pistoris néven is.] ~~Amellett~~ Egyedül Marc Reinhard
működött, [más néven Grüniger] Strassburgban, első Phi-
lippuséval egyesülve, utóbb meg betűivel visszatért Stras-
burgba. A harmadik nyomdász alapítója Hans Marton
volt Baselen, és [1478-ban 246 fametreszel az
első kiadványt fr. könyvet adta ki: Redemption humaine, melyekkel a. e. könyvek
redemption humaine, melyekkel a. e. könyvek
Baselen németül kiadta Richel Perreard. Más
később lyoni nyomdászok: Hans Mathias, Neumeister
Jean, Topie Michel, Trechsel Jean, Klein vagy
Schwab Jean stb.

[Siber Jánosval
társulva]

Más említés, és német eredetű nyomdászok olasz
kötészetűek voltak vizitáltak, mint Perrin de
Masson, Janou Carcagni, Marinus Saraceni, Jaco-
bino Suigo, Nicolas de Benedicts, Bonni de
Boninis et Jacopo Tacchoni (u. n. Arnold.) Fran-
cia eredetűek: Guillaume Balsarin, Jean Dupré,
Jacques Maillet, Pierre Maréchal, Barnabé Chaus-
sard, Jean de Vinglé, Jean Bachelier etc.

Lyoni utjára terjedt el a nyomdászat, ~~Reims~~ ~~Meaux~~
~~Meaux~~ mint központból: Toulouse [1475 márcz. 14.]
 hol első nyomtató Guss Martin volt, ki t utolsó Lyonban
 lakalmat, kinek lánya volt Henri "Tornerii" (Dreher)
 = Tornerius volt. A későbbiek közül legjelentősebb volt
 Henry Meyer. + ca 1500. ban.

1480-ban, utána
 egy ismeretlen

Albi [1480], hol [a macicri Neumaister] Gaus ter-
 jertseke el a köznyomtatást. [1481]

Vienne (Dauphiné-ban) Johannes Solidi 1478.

Besancan: 1487. Amerbach Jean Basli nyomdász
 beküszül nyomtató Pierre Meltinger.

Salins: Johannes de Pratis. 1483.

Dôle: Moyaucrat Amerbach Jean basli nyomd.
 küldte Pierre Meltingert 1489-ben.

Dijon: u. ö. 1491. jul. 4.

Moyaucrat Weuster Mihály basli nyomdász e pél-
 dáiul keltetése utána Cluny-ban 1493. Amian
 Mâcon-ban 1494. márcz. 10.

Dupré Jean lyoni nyomdász működése Utés-
 ben 1493. oct. 2.

Avignon-ban a Waldfocht nyomdászat el-
 nyomtatásai működése után 1485 nov. 10- ról van
 adat, hogy Joard Eymard (Henry alias More)
 volt "impressor librorum"; de az első ismert mű-
 vel Dupré Jean adta ki 1497 okt. 15. s utána az
 ő beküszül Picard Pierre Rohault dolgozott ott.

Saint-Just zárdában 1491., hol lyoni nyomdás-
 zok adtak ki egy breviariumot a NARBONNEI templom
 számára.

Perpignan. 1500.

Grenoble. 1490. apr. 29. Etienne Foret.

A párisi és lyoni iskolán kívül inkább nyugodtan
 teletkerlek flandriai, alax is sodjri befolgyára
 inkább a hasáraton. Flandriai, flamand befolgyára:

Bréhant-Loudéac [Bretagne] - ban Robin Fou-
 quet és Jean Crès. 1484-1485 jún 3.

Lantenac (benedekt. apát.) Márc. 26. 1488.

Rennes: 1485 márc. 26. Pierre Bellesculée
 és Jasses.

Tréquier: 1485 jún. 4.

Valenciennes. 1500. Jean de Liège. E breton.
 flamand műhelyek és jelenségek.

Svájci ^{és alax} befolgyai:

Chambéry: 1484-86. Antoine Neyret Gouf-
 dot hírtöve.

Embrun: Jacques v. Jacotin Le Rouge. Ve-
 lucréból 1490. márc. 10.

Trets (Provence) 1495-1506. Symon Bolliau
 műtöve.

[Labaud L.-H.: L'imprimerie en France
au XVe siècle. Préface. XVIII. 432 ll.]

47

Angliába Caxton William vike be a könyvnyomtatás
 1474-ben. Ő mint keresztelő, németalföldön látott
 s elterjedt fordítva Angyal francia fordításában
Troja történetét, melyet Meris Király neje, az
 angol kir. nővére kiváratára befejezék s hogy
 kiadassa, kintben megfajult a könyvnyomtatás
 s ki is adta 1471-1472-ben: Recuyell of the his-
 tories of Troye. Innen Loudouba ment, a West
 minsterapátságban nyomdát átvétele s 1474-ben
 megjelent The game and playe of the chesse. Ők
 németalföldiek is francziát töveket. Oxford.
 1479. Saint Albans. Cely e 3 városban
 halt nyomda a XV. században. Cambridge
 1521. Canterbury. 1540. Dublin. 1557.
 Edinburgh. 1507. York. 1509.

48
Lar első könyvet,

Spanyolország. Palmart Lambert adta ki Valenciában 1474-ben [a ki megát 1477-ben a leman-nusnak mondja. Gherline Ist. állítólag Barcynona-ban (Barcelona) más 1468-ban adta ki egy libellus pro efficiendis orationibus ... a Martolomeo Mates conditus ex. unives; de ex lises, Gherline a szászad 90-es éveiben írt Barcelona-ban az első könyvet 1478-ban való. Saragossa 1475. Sevilla. 1475.

Daniában 1482-ben, Schweidowitz-ban
1483-ban jelent meg az első mű.

III.
1474-4. 24

49

Spanyolország.

Valencia. 1494. Német és holland nyelvek. E-
zért a bekütypus gal. Barcellona 1478. Saragossa 1475.
Sevilla 1475.

Portugal.

[(Esramadura)]

Tridos nyelv és deiraa-da 1484. [Lissabonba
Eleonora királyné hozatott 1495-ben nyelv nyomu-
dátokat.]

Nimtaeföld

Nicolaus

[Gerhard de

Tholou és Berjeit el Utrechtben 1473. Kettelacr
és [Leempt. ~~1473~~ 1473. Louvain. 1474. Bruges.
1475 évül. Antwerpen. 1476. Haarlem. 1483.

F Aalstban Dierck
Martens
születé
működött

Csehország.

Praha. 1478. Vilatja hogy más 1468-ban val
nyomda. Pilsen. 1475.

Austria

Brünn 1486. Bécs. 1482.

Anglia

Caston Wilkiam vike de Londonba 1475. Oxford 1479.
Saint-Alban. Ott e 3 városban val nyomda a
XV. százban. Cambridge. 1521. Canterbury 1540 évül.
Dublin 1497. Edinburgh. 1507. York. 1409.

Skandinavia.

Stockholm. 1483. Van egy vándornyomdásk Jol. Snell.
~~Kopenhaaga. 1490~~ Uprala 1570. Christiania. 1644.

Leuygelox.

Krakó. 1491.

India

Odeuse (Odeuse) 1482. Joh. Suel. Koputága. 1490

Gröckorok.

W. v. rekruerésévé állítatta Moskvában 1567. s
megj. az első könyv 1564. Állítólag Tischeri-
gouban 1493. ban is nyomtatás.

Török

Állítólag egy zsidó költőt nyomtat Kónstán-
tinápolypban 1488. Egy másolat 1490 - ben. E
nyomtatás zsidós ualtat s litorbau működtet.

Görögokor.

Christ-ban csak 1821. Grammaire grecque. Aubric.
Fizmiu - Didot állította.

Europán kívül.

Mexico. 1577, másolat szerint 1572. Lima. 1585.
Rio de Janeiro. 1747. Buenos Ayres. 1781.
Montevideo. 1807.

Északamerika

Glover Joseph pap vike ke; Angliában és Holland-
bát néreke beküret, de utközben meghalt. Öz-
rege állította ~~nyom~~ fel Cambridge - ben (Mas-
sachusetts). 1639., mely utáta Bostonba került.
Philadelphia 1728. a Franklin nyomdája. Baltimore
1693.

India.

Portugal jezuiták Goa - ban 1563. Tranquebar.
1569. Colombo (Ceylon) 1737.

Syria és Perzia.

Bejrouta. 1751.
Damascus. 1605. Tiflis. 1701. Aleppo. 1706. Teheran.
1857.

China, Japán

Peking. 1603. Missionarissok. Macao. 1990. Manbuig,
 1620. Trégaull Nicolas jesuita nyelv. Dictionnaire
chinoise 1-III köt. Toruosa. 1661. Analusábau
 és Nangasalibau a XVIII száz végén.
Oceaniábau Táiti-bau 1818. Hawaii
 1822. angol missionarissok Iszal.

Egyiptomka

Nápolion viki ke 1798/99. Kairóba, Alexandriaba,
Gizehbe.

52

A XV. században megjelent művet Incunabulum
z öngyomlatosság, nevezik. Péterben ezet számát
13600 - re levis o állag 300 plra. Nyabban 28000 -
re levis s a kiadásokat 500 plra. Ez 12 és 1/2
millió könyv, mennyiség e találatosság az euteri
ismertnek rendelkezésre adall.

~~Handwritten text, possibly a title or reference, is crossed out at the top of the page.~~
 Thertelben a kúnyos alája
 más volt mint ma: vagy 2^z vagy nagy 4^z,
 Páson volt elő, ki Velencében 1473 óta ugron
 kis alaku, kerületét kúnyosok adták; de csak
 a 15-ik sz. végén terjedt el a 8^z kerület.
 Lásd alab. Thertelben kúnyos címlepel s lapjel-
 zés nem volt. A címlepel a velencei Ra-
 dalt kerete határolás s a lapzáimozást / Ter
 Hoernen ~~Handwritten text~~ Kötüben. Legnagyobb
 Kötüben Johann Köhler 1472-ben terete
 határolás az ívjelzést. Tekintetesen az első
 nyomtatványok utániortas a kérészetek rövidité-
 seit, pontosra kötelezettségét, s egyéves eljé-
 zés ép úgy né volt, mint a kérészetben nem.
 Az első nyomtatványok továbbá nemek, helyek, évek-
 ment nem határolták. A XV. száz végén nagy
 divatba jött a cifra / írcsmetnisi initialis
 farka festéssel nagy nyomtatványok más Schöffes
 szék mintákat adott; ment veremre keltetve
 kérészetekkel. E mellett más kérészetben keltetők
 kelték metnisiere, kirta nyomtatvány, jó papírra s.
 pergamene nagy díszet keltetők, melyek a XVI.
 száz kérészetben kisse háttérbe mozdított a minél
 kiterjedtebb u. n. vásári productio. Az ívjel-
 zés: duerno, tercio, quaternio, quintercio.

/a németalföldi

/a, de inkább

A XV századi antiqua alakulni elkezdett Fran-
ciaországban, hol Claude Garamond szép formát
adott neki, mely ma mediaeval név alatt
új életre kelt még csinosabb alakban.

A cursiv v. italique u. az s Alvise Santini-
től ered, ki Francesco da Bologna által megtanult.
Nagy kedvelésére jutott.

A XV században Nürnbergben eredt a fraktur, mely
a német Causleischrift-két fejlesztett, a névül, hogy
a kérésat minden csavarodásait kőzetű s ebből
kötőbővű a Thenerdacht-nál

A franciáknál a batavok, mely fél görög,
fél antikva.

55
[[Aldo Pio Mau-
lio]]

A XVI. száz híres nyomdászai: Aldus Manutius [Velauerében 1494-1576, a ki 9 fajta görög, 14 fajta latin és 3 fajta héber betűt megtanított s Francesco da Bologna által az első más említtél cursive-tal megtanította, mi az antiques mellett maig megmaradt a kienelésre. Ő 28 görög iró editio princepsét készített el s maga is kezdős volt. 1576 febr. 6-án orvgyilkosát öltés g. Halála 1490-ig folytatta a működést, kiválóan mestéja II. Aldus Manutius. M. o. híressé vált Daniel Bomberg (1577-1640) mint ki-
Zárólag zsidó nyomdász s kiadta a Talmudot 12 kötetben.

Florenzben a Giunta s. Giunta család híres-
vett el 1497-től: Filippó Giunta, arlány fia s Be-
nedekó u. Bernardo s tovább egy Zárókat ma-
rta a család kezén.

Lübeckben Christoph Frobenius híresvett
el, ki 1524 óta a bibliai 15 név és 6 latin kiadás-
ban edta ki külföldi zsidó alakkban.

Franciaországban külföldi zsidó felvétel a nyom-
dászok. Leghíresebbek Iodocus Badius (1498-1533),
ki Aschbau szül. Brüssel mellet, honnan ment
Ascensius és sajátját Prælium Ascensianum-nak
nevezte. Fia Konrad Badius (1535-49.) Henri
Etienne (Stephanus), ki + 1579. Fia Robert még
híresebb volt az 1522, 1532-iki glauadall biblia-
kiadásával s 1524-ben híres Thesaurus Linguae
Latinae műveivel s görög és latin classicaival,
melyek hibátlan kiadások. Utóbb görög és héber
bibliai is kiadott s a Levi de Juda által cou-
mentált bibliaja miatt 1497/8-ban megerősítve
keltet. Fia II. Károly ép oly híres volt. E nyomdász-
család 1674-ig virágzott összesen 140 évig.

Lyouban a Gryphius-család híresvett el, melynek
alapítója Sebastianus Gryphius.

Näinella päivän Antwerpenin Christoph Plantin
 lehti vilähirä, ei 1494:een odta ei ar elto 17e luy-
 vel. Betuit, miut maqa is francia, de Bé-vel
 metretä Parisban. II Tilep meyhizäisäbäl 1469-72
 odta ei a Polyglott bibliät 8 toletten. Meyhall 1589.
 Sihtöin ill:

Christophorus situo hic Plantas, regis Iberi
 Typographus, sed rex typographorum ipse fuit.
 Härom leänjänat 3 uyondät haqroll s utöbäi
 Antwerpenin maig is laruäljät betuit. luypa
 kytäis uytläin uyomatoll s napontin 100 arany
 nuuyabint firelett.

Wittenbergin Hans Luff (1479-84), ei elöin
 odta ei Luffes Bibliäjäät s 50 ises nuütövin
 alatt tito miut 100000 plbau kerjentele
 el.

Művészetek a XVIII században felvirágzóak a spanyol uralkodó alatt, az especially nagy, hal a censura nem áll a könyvnyomtatás u-
 tában. Ekkor itt az Elzevir - család jutott
 párosan híre csodái kecskéreje által. A
 forrása Elzevir Louis könyvkeres. Leyden-
 ben. (1592-1617.) Ennek két fia Mathys, könyv-
 nyomtató Leydenben és Hegidius könyvkeres
 Haagában. Mathysnak 4 fia volt: Isaak, Abra-
 ham, Bonaventura és Jakob voltak a család
 nagy hírnevét alapítói. Isaak 1617-1628-ig
 saját neve alatt működött; de már 1618-án
 jelentek meg művek apud Elzeviras vagy ex
 officina Elzevirorum jeltelével. Isaak jelté volt
 a kőrelő, mely egy Ulmus - ra bavaradt, vagy egy
Ulmus - ra, mely egy

Netűt megalkotója; papírjait az elhelyezés
 szépsége csodáival hírhedte. 1692-ig
 dolgozott együtt 1626 óta privilégiummal élve.
 Le. Márcus János és Dániel dolgoztak törőse
 1644-ig. Ekkor Abraham fia, János, Leydenben
 1661-ig dolgozott, haláláig. Bonaventura fia,
 Dániel, Amsterdamban ment, hal 1680-ig magára
 sajátán Abraham Wolfgang Elzevirrel tartat-
 ta működött, de már ez évben T. A család
 1710-ig tartotta magát. Mellette a Blacus -
 család tűnt ki, először Jansson Blacu 1649-
 ben Amsterdamban 12 kötetes Atlas adott ki.
 81 2 fia, Joh. és Cornelius voltak híresek.

A XVIII század kezdetén voltak a miniatúra készítés
 apró mesterei. Ebben az Elzevirak jeleskedtek s innen
 a nagy kereslet.

A belvárosban négy lényeges javítás hozott
 be Franciaországban az, hogy 1692-ben XIV. Lajos elre-

dette a kir. nyomda számára új betűt készített
 a Garamondéi helyett, melyeket 1640 óta has-
 náltak s ezet ma is kis módosulással hasz-
 naltatják. (Faulmann: 268. l.) Metreke öltet
 Philipp Grandjean és tanítványa Alexandre s
 1824ben újra metrette Marcelin - Legrand.

Magára a francia nyomdánakra nagy dírt ko-
 ralt a XVIII száz közepé óta Aubroise Didot,
 s kintőnőse Aubroise Firmin - Didot név alatt
 ma is az egész földön híres. A typoneteket
 (a betűöntő számára a betűt helyes mérisére),
 egy új szép metretésű antigna - sorozatot, az
 éret Kohlsteget neki kintőni a nyomdánkat.

A nyomdárak technológiájában William Gauszoon
Blacu a sajtó javítását a XVIII században.
 A betűk sava is megkeveredett a non-pareille
 kól. a nagy katonai betűkig minden ma is
 must szorát, még pedig az ^{előfordult} ~~előfordult~~,
 kére jött a kisbetű a petite-nyomdászok ki-
 dásos kére kedveltek. Kiből a e században
 a holland írás maradt uralkodó.

A XVIII. században a francia írás uralkodott
 a nyomdászatban a párisi kir. nyomda min-
 tájára I. Frigyes 1769. ben Berlin által fel-
 nyomtat, mely egész fr. mintára dolgoztak
 s ekkor még uralkodott, mint I. József is, be-
 vakaróit magat a mesterségre.

E században Neuchortban J. G. G. G. G.
 mul Breitkopf [katonai] kötetekkel
 lala híres, Decker is, kúcs Berlinben, Göschel
 Lipeében, ~~Cotta~~ ^{Fr. J. G. G. G.} ~~Fr. J. G. G. G.~~ Franciaországban
 Jounier is F. A. Didot mint mesterek kúcs
 ki, mellette a hollandban Eschedé, az Ebroosere
^{az uniók} ~~Clavortban~~ Rodoni, Spanyolországban Barra
 voltak híres mesterek.

E században kezdődött a stereotypia oly könny-
 vészel, melyet mint a bibliai, classicusokat
 s oratóriákat mindörök, még pedig kibátlant
 újra kellett nyomni. A betűkbevés nehíz
 munkája helyett szilárd lenyomatokat kérek.
 Elő J. Müller pap Leydenben, ki van der
 May nyomdászal 1701-11. ilyet kezitelt,
 azután ma többé kúcs, a XVIII században
 csak kisbetű maradt. A „stereotypia“ neveit Didot
 adta.

A Franciaország végre feloszlott, a
 nyomdászat a cseh rendes alól. Ez a nyomdász-
 kikeltek eloszlására vezettek. Pl. Neuchort-
 64

L (1754-90)

Trattner Németországban 1748-
 88. Lazárban, Párisban,
 Innsbruckban, Keitben,
 Triestben is voltak nyom-
 dászok, két papirpapíra, s
 kúcsok. Carl Tauch-
 nitz Lipeében (1796-
 1846), ki Neuchortban
 a stereotypiát kúcs-
 totta, híres az is latin
 classicusok kiadásával,
 s oratóriával. Cotta 1840-
 óta Tübingenben katonai
 mint classicusok kiad-
 sával híres. G. Rodoni
 Parma (1766-1813), ki a többé
 közt a Miatyánk kiadta
 195 nyelven egyelő ke-
 lűkkel; Raffelsberger
 Németországban, Pragerben, Karls-
 ruheben, és Parisban a
 kúcsoké nyomdászban.

61

nyomját, mely óránként 1100 ívet nyom s König
 ezt 2000 ívre emelte némi javításokkal. O 1854-ben
 Würtzburg mellett az Oberreiteri zárdában egy gépet
 állítottak, a grottsajtó elterjedt gép és kéregőre
 egész Európában.

A grottsajtó általános tökéletesedést Hansen és
 Auer által. Utóbbi az ívbelevést a vezélni papír-
 ral helyettesítette, mit Hoe azonnal tett lejárta,
 hogy a simalapon elhelyezett betűlapot kevesebb
 helyre s ekkor a Times tulajdonosa a rotációs
 gépet fejlesztette ki, mely óránként 12000 ívet
 fél kétoldalasú kiadványra. Ekkor az önműködő
 s más értéket csatlakoztatván, a gépet egy ember
 kezelheti a legnagyobb szabotossággal.

66

62

E nagy sajtó mellett a lábajlás jöttel dívatba
az amerikaiak találmányásos az u. n. accidenz
numtakra, melyek órákint 600-1700 fivola uyo-
mást kivanat adni.

67

Minden saláncúnyos óriási mértékben emelkedés a
 lista nyomán. Erősen sermészetesen a betűmél-
 szés is újra fölkendült s több, közelebbi betűket
~~viszont~~ a legnagyobb pontossággal s a nyomdaiak
 különösen képek az új mechanizmus sorozatol-
 tal, melyeket Genzsch és Heise (Hamburg) eleme-
 nitelével főt.

De a betűmélés maradt a régi.

Az első magyar nyomdát Budán állították fel. A
Budai cronica Colophonja ez: „Finita Budae Anno
dñi. 1473. in vigilia penthecostes: per Andreā
Hess.”

A könyv ajánlása van: Ad venerandum dñm La-
dislau prepositu ecclesie buden: pthonotariu
apostolicu: necnon nicecancellariu sepenviciu
regis Mathie i cronica hungaroy Andreae pre-
fatio.

E címlő alatt a legújabb időtől, Geréb László
 gondoltát, azomban Fraknói 1898-ban kiuntatta,
 hogy Geréb László, Matyás uccsraöccse, orvostan
 volt budai prepost s ugyan ölelelileg kildutaka,
 hogy ez Ladislau de Kara (Karas László) volt,
 ki a budai prepostságat 1468-ban kapta Matyástól s 1470
 elején lett alcan cellát s 1470 nyarán Rómeba ment
 követésért, kapta a protonotarius = apostoli főjegyző
 címet. Innen hozta magával a Massimo-család part-
 fogása alatt működő Schweinherrn Kourad és Pan-
 naron Arnold műhelyéből Hess Andrást nyomdász,
 ki 1471-ben kiható a prepostság egyik mellék-
 épületében műhelyt nyitott. A Cronica nyomtatás
 1473 jún. elején fejezte be s uccs azt írja, hogy
 ez „kossu időt igényelő munka” volt s hogy mi-
 előtt ebbe kapott, nyomdaja a nem kevés ideig fog-
 lalkozás nélkül volt; tehát vitát, hogy betűket
 nem hozott magával. Hess ölelelileg jöve, ölele
 betűket véselt és öntött; de nem nagy sikerrel s e-
 zért nyomtatványának betűi elcsúsztak, keves-
 sé élések, a vésés nem volt szabatos, az öntés anyaga
 lajgy.

Mikor minden kész volt, nem akart munkája.
 Matyás a Rép cadetes mellél nem érdeltő dőlta
 nyomdászal iránt az épen akkori zavaros évetben.
 Érielt nyomdaja Hess, hogy „nem kevés ideig foglalkozás

névkül volt s ezért fogott azlan egy a magyar elöl
 népszerű mű, egy cronica kinyomtatásához. A mű
 a 67. l. - bal s. megj. 1473 jun. 5-én. Az ajánló-
 levélben tudjuk a budai nyomdászati ősrész adatait.
 E művel azt hitte, hogy „minden magyar embernek
 kedves és örövendertető művet” végez. Elmondja
 azt is, hogy László névkül a munkát sem meg-
 érdemi, sem befizetési nem ^{lelt} volna. Képes,
 Erkos még reménye volt a nagyobb könyves nyomda
 is; de még csak egy kis kiadványát ismerjűt:
 Leonardi Aretini opusculum: magis Basilie
 de legendis poeticis. Colophon: sic finis libelli
 est per A. H. Pude. Utána Apologia Socratis.
 83 20 lap.

Erős a kétség a munkát sem tudtuk s Karai sem
 büszkölődött silyesükben, noha még legalább is
 1485-ig élt. Frakcsói szerint 1485 máj. - roszumb.
 költ + meg valószínű leg? A Budai kronika szerzője
 ismeretlen. E művet factimileben Frakcsói elő-
 szavával kiadta 1900-ban Rauschburg
 könyvtárában. Budapestben.

Karai kerülete a második nyomda 1497-ben
 állt fát 1497-ben, vagy újabb adat szerint 1494-
 ben, 2-ik Tápisztván (1497), 4-ik Hebenben (1499),
 5-ik Tinnuston (1498), 6-ik Brassóban 1497
 7-ik Sárospat 1499 ben, 8-ik Kalozsára
 1490-ben s ugyancsak 1496-ban Brassóban a
Vidombák partján Tuchta János és Mezner János
 költészei Hames nevű kenyér felállítás a
első papizmalmas.

[Lengben

[Halapitotta Karai
János]

1) Frakcsói: Karai László budai prépost. Erdel. a Föld. tud.
közleked. XVII. 7. 22.

Noha karántában ^{ness plác} ~~székely~~ Kasziban öntözték a nyu-
dávokat, egy részét számos magyar íjász immenit, kik
kútfővői nyomdászokká lettek, más rész számos becses
könyvtárosokká, kik kútfővői magyar sárnyai
latin könyvekét nyomatták. Az első magyar
nyomtatvány Nützhelgeköt 1486-ban való Koburger
Ártal híres nyomdászól, melyből ma már
4 péld ismertek:

O diszódjézet szent jobb éix,
Kelyet magyar okajloa nix,
drága geuche nyúntuksh,
nagy öröme szivűntuksh.

Magyar
könyvtár

Ugyaz ok, hogy egy magyar nyelvű kézikönyv
német a XVI sz. elején.

Az első nagyobb magyar könyv Perényi
Gébor őrnagy Franzepán Katalin adta ki s ez
volt fia nevelője, Konyári Péter nevelés
szent Pál levelei. [Krakkó. 1533. Victor Jeromus.]
1531-ben jelent é. u. ott Heyden Sebald Pueritium
colloquiorum formulae latin, német, lengyel
és magyar könyvvel, 1537-ben Murmelius János
Lexicon latin-német-magyar. nyelvem. Krakkó-
ban, e nevelés éret. városban jelentek meg
tehát az első magyar könyvek, még pedig arány-
lag meglehetősen számban, mint Szabó Károlytól
látható, l. s. 1550-ig 16 mű, míg Próbán csak
4-s aruban is Krakkó egyeteme s az oda munk
számos magyar íjász által írod. körpönt uasat.
~~A magyar főtér alapító nyomdásztól az első~~
~~velőben magyar nyomda volt a sárvári 1539-~~
~~bat.~~

Névkönyv

~~Utoljára~~ a reformatio s a reformatorek adtak ~~ma~~
 tunk a nyomdászatnak korunkat alakító alapjait.
 Mint a közp. lutheri nyomda: „Die Buchdruckerei ist sum-
 mum et postremum donum, das höchste u. letzte
 Geschenk, durch welches Gott die Sache des Evange-
 lii fortreibt; es ist die letzte Flamme vor dem
 Auslöschen der Welt.“

F. Lázárabbau (1827) s. Fin-
 mebbau (1871), azután sorban
 a 4-ik karai nyomda

[1529], hol
 Gennarius Tamás egy latin
 munkáinakéja jelsz. magy,
 mely ma ismeretlen,

A második vör. utáni első Erdélyben a M. Szabai
~~nyomda~~ Futina a kónter Jánosé Brassóban, és
 a felismerését Baseliától hordta s 1533-tól kezdett
 működni; de csak rövid, latán is görög műve-
 ket adott ki. Koppánit 1440-ban az első hírlapok ki-
 adásának papírmalmei átlátotta fel a Vidombák partján
 Fuchs János és Beckus János költői. Hames nevű
 lemezrel; de magyar papírmalmei nem létezők, jelek is
 van adat.

[1577-ben

Első magyar nyomda, (a gr. Nádasy Tamás korszaka
 ban, majd nádas által felállított nyomda
 Vas. m.-ben új. korszak, Sárkány mellett) s első magy.
 nyomdászta Abádi Beudal. Ennek csak 2 műve
 ismerjék: Sylvester János magy. nyelvemlék (1579)
 és új testamentumát (1581.) Abádi utóiratát ker-
 más más nyomdász is működtet előke tükör-
 telül, ugyanez betűket viselt és vetták az utóirat
 s az utóirat. E nyomdász 1581 utáni műve nyomda vagy a
 korszak v. utóiratát elpusztította s 1580-ig a magyar írók
 újra külföldön, Krakkóban kinyomtatás műveivel
 nyomtatás.

A második magyar nyomda, sorban a 8-ik, a
 korszak Gispácsi volt Kolozsváron 1580-ban az
 S. városban, mely a korszakot magyar nyomda
 maradt az egész századon át. Magyaroknál Hoffmann
 György nyomdász segélyével s antiqua, azaz korszak
 latin betűvel első sorban magyar műveket adott
 ki. Első kiadványa: Catechismus minor Keltaitól 1580.

68

[1542-ban kellet,

Legnépszerűsebb kiadványai: a biblia kültörbőző 20'-
sai 1557-65-ig, a Kaffgraff-féle inches könyv, Tivódi
Cronicája (1554) s négyre kellet Cronicája (1570) estelig
kedvelt olvasmány. A nyomda ostra: 1553-ig dolgozott
Kellai Kaffgraffel, [1553-59-ig Kaffgraff esküvel, 1559-
később újra kellet s megkelt 1574-ben mint unitárius. Nyom-
dású aida ki az első unitárius iratokat 1568-on
keröve. Kellet utolsó nevezetes kiadvány = 1574-ből
a Cancionale n. n. szép történeti gyűjteménye, a 801 sz. sz.
legnépszerűbb gyűjteménye. Utána örvénye 1575-81-ig,
Scheshurg Gáspár 1583. Kellet Gáspár ifjabb. 1587-
1616. Laug Tamiás (kellet veje) 1621-ig, Kellet Anna,
veje Ravius (Börös) Mátyas, Ravius János, Laug
András bírák 1660-ban elnyerték.

70
[Wince Grönay

(XVIII száz)

nyomdáját, artán Borsnyai János, Tóthéi István
Kassai Pál, [Kövek], míg 1704-ben old. 21-én
a labriukat elpuvósították és is mindenkül. A-
Zomban a város újra felvételre s Miklósi Fe-
renc, Viski Pál, Margitai János, Kallai Gergely,
Margitai István, Kucsi Rikó Sámuel, Szijeti
Mikály, [György Grönay, Tóth Ferenc, Tóth Lajos és
Tóth Endre voltak nyomdászok. A debreceni vár.
nyomdát belát a falatonostáj jellemei s ezt
mutatja be a Gb-iki kiállításou is.

[~~Revisz Dura~~ Emlékeztetés, mely sz. 4. Debrecen
város köznyomdájában Miklósi két akción
nyomdász Gombos Fer. és Lantó Lajosnak 1874
júl. 18 napján tartott felszáradas emléke-
rőmpélyeket elmondattak. Revisz Dura:
Körményi beadv. 1874.]

41

Fa Kaffhaller Ráczeli.
(Éred. u. u. Strzetuski)

[hal a debreceni
kuvás Gál

|Eperjes. 1573.

Más nyomdát a XVIII. században karántában:
 Magyar. Óvás (Mosony-u. 1558). Egy nyomdájának
 Kuvás Gál tényleg. Nagy-Vásad 1565-1585. Heged
 1567, hol Melius stannett új restaurátóra
 nyomtatott. Gyula - Fejérvás 1567-69. kintársius
 nyomda, F. Abaud - Prány 1569, hol Kuvás Pál
 a Ralatti Kempfert átkutatásai első iskolai
 drámát nyomatta. Konyákai - Bau (Nyitra-u.)
 hol 1573 - Bau) Provinciara Péter Postillák kezdte
 éinyomtatni. | Sempte (Nyitra) 1573-79. Provinciara
 Péter nyomdaja. Mlő - Lúndva (Zala-u.) 1573-
 74. Az Erdélyből odakerült Kaffhaller Rudolf
 nyomtatott. Nedelick (Zala) 1574. Konyakai Kaf-
haller Rudolf. Szekes (1575). Pápa 1577.
 Kuvás Dávid ref. pap nyomdaja. M. Kombat.
 1578 óta maig. É várban egyselem v. kath.
 nyomda, álitatta Telegdi Miklós. Bártfa 1580-
 kól. Galgócz (Nyitra) 1581-85. Mauszkovits
Rácz nyomdaja. Detrekövár (Pozsony) 1582-
 84. A Provinciara nyomdaja Sempter. Ménet-
hjóás (Vas) 1582 és 1595-97. Mausius János
(Kaus Kammel). Rarbot (Detrekövár mellett)
 nyomtat Provinciara nyomdaja. Videly (Köbau)
 a Mauszkovits nyomdaja Galgóczól, mely a
 hízes Károly; bibliát adta ki 1590. Neuch-
Lövö (Deutsch - Semitzi) (Vas) 1592-93. Mausius
 nyomdaja s u. ő Kerenturou (Sopron) 1598.
 É helyet törös, mint Ráczó, u. egy nyomda törös
 helyet működött s eret törös kármu helyet ma
 is van nyomda Kalozvás (1540), Debrecen (1561)
M. - Kombat 1578. óta. [Szabó Károly: Riscolt
tört. munk. II.] Ha a Rakazi által élt élt vont
Szepes nyomdát élt élt, lélt a XVIII században
 28 helyt működött nyomda karántában.

Magyarországon jelent q a censura is. I. Ferdinánd
 1529-ben adott ki rendeletet s ezt elvették némelyek
 is gyakoralták, a hol lehetett, mint látkaló Telegdy
 Miklós Evangélisták eximé-ppján 1578-ban. Erre
 Miksa 1570-ben új rendeletet adt ki s Budaf. 1574-
 aug. 15-én a törvényhozás szabadságát kizárta
 jogukat megerősít a ~~sz~~ prot. nyomdát elárast
 köntül; de sikerestlenül. A XVI száz végén más
 csak 10 nyomda volt; de a Pázmányféle ellenrefor-
 máció nagy elemeiséget idéztek elő. Forgách Fer.
 Porsampany elvált fel újabb nyomdát a XVI
 száz elején, mely Pázmány Kalauzá adta ki
 s 1644-ben a nyomda a N.-Sombatal egyetűll.
 Ekkor a XVII. században Kassán és Erdélyben Csiz-
 Soulyón (Kajoni Jánosé) alapult nyomda [1670.]
 Protestáns nyomdát XVIII. században: Pépa, Csepreg,
 Tei-falu és Sourotja [1677-től], Trancsén, Tokaj,
 Nagy-Ényed, Sopron, Zagyvár, Keresd [N.-Kürtölle
 m.], hol Bethlen Farkas Erdélyi közt. jelent q.
 A dekretereni nyomdát külvárosi Töltesi István
 léte híressé, ki 1681 aug.-ban a város köztvárs
 Belgrámba utazott s a kényeszetűt és művészt
q tanulván, Elzevirféle betűket készített s ezeket
 nyomtatott. A városi patiki nyomdát Lovántffy László
 vámsza [I. Rátóczy Gy. neje] 1690-ben állította
 fel s működtet 1672-ig. A gyulafejevári Bethlen
 Gébor 1620-ban. Itt jelent q a Nagy Gradual 1636-
 ban, 200 plban, mely egyse legyőzött kerülete
 az akkori nyomdánál.

Felso-Magyarországon Péntke 1579-óta működtet
 s 1628-ban városi nyomda lett. Lócán a XVII száz elején,
 Rivelt Brewer (Breuer) Lőrincz s majd fia János
 híressétek el. Utóbbiak betűt a művészt is kottan-
 doként kerünyez s u. itt 1613-óta papírmalomban is
 működtet. Egyetűll a XVIII. században némely is, mint
 Kútfővár, hanyatlalt a nyomdánál. Kivétel a Keresd

Kertész Ábrahám Nagy-Váradi 1640 óta, és Pel-
 grimként harcolt. Elzevier-kiadást az ő reg. írták
 az. Péter Ábrahám pénteknapján. Kertész nyom-
 lájával 1660-ban a könyv elöl Kolozsváron uul-
 s az fejerte be a Váradi Biblia híres kiad-
 sát. Ennek Székelye uul s 1667-ben uulgal-
 ványokat kiadott, a nyomda a fejedelemé lett.
 és 1669-ben Kolozsváron helyre át s 1671-ben a
 Kolozsvári és uulgi ref. főiskolának adta, mely
 erőt Veresegyházi Kertész Mihály, kőművesi Mihály
 Kertész Ábrahám nyomdát a kőház bányalatos erdőny-
 nyel 1692/93-ban ig. Őket 1693-1702-ig Tálpallasi
 Kis Mihály, a lefizetés magyar nyomdák főnöke. Ő
 1690-ben A.-Miszt-Tálpallasi Kertész Ábrahám
 uulgi Kertész Ábrahám. Erdélybe uulgi uul-
 ni, Péterpápai kőművesi uulgi uulgi
 s Amsterdamba uulgi 1680-ban, ott uulgi
 a kőművesi és űtő. Kertész Ábrahám a biblia ki-
 nyomtatásánál, maga kiadott új kiadást és uulgi
 zát uulgi és uulgi, elhatározta, hogy maga
 erőt nyomdát a bibliát, melyet ő egy új
 uulgi kultura erőtől a kőművesi uulgi
 uulgi 10-20000 példán uulgi. Péter Ábrahám
 is, hogy a Jansonius-biblia (Amst. 1645) nagyon
 hibás, meg is javította s új kiadást 4500 példán
 bibliája, 4200 új kiadattal s 1690-ben uulgi
 uulgi, hogy a kőművesi uulgi uulgi. Ő 1693-
 ban uulgi a ref. coll. s uulgi uulgi 3 nyom-
 lájával, mint uulgi, űtő és uulgi uulgi
 uulgi s uulgi is egy uulgi uulgi
 fel, melyet uulgi az. Péter Ábrahám uulgi
 uulgi s uulgi a Kolozs. uulgi és uulgi-
 nak. Mint uulgi, uulgi uulgi s uulgi s uulgi-
 ja javítása uulgi uulgi uulgi, kő művesi uulgi

Kertész Mihály
 Veresegyházi Ábrahám

Bibliomum or. nevvelés művét írta, melyben
 Zoltán helyesírásról elmond. Erőteljes ajánlás, melynek
 föl is lépett, mire ő magyar nyelvű Kezdet
gát írta mely 1698-ban, melyben a gubernátor
 mint főgondnok is szintén írásain magán,
 synodus elé idézték s Euzedum 1698 jun. 13-án
 visdavanaként vele s művét, melyet a latinul
 egyúttal közömmisítettek, úgy hogy ~~az~~ a latinját
 csak 8 s a magy.-ját 3 pt. ismert. Erőteljes élele
 1702 márcs. 20-ig csak hadoltás val. A halálkor
 tartott kevésebb a megfűtött ördög felhát hi-
 ányos az a rész, melyben Euzedi Sámuel érde-
 mit rajzolja. Párörpapai nevűen írta q életét
Erdeleyi ~~phocit~~ Fénis or. a., melynek egy
 pla sum maradt ránk, de Bod Péter 1764-
 ben újra kiadta. Tudni kell, hogy Tótkalusi csak
 az elő, ki a syriai író műveit abc-ét nyomatatai-
 ba stypisálta s ezért neve a könyvnyomatatai
 minden nagyobb tört.-ében jóban. } Faulmann:
 l. Lorch:

Törfalusi úniu nyomdástul kegyellől, mely a XVIII. század 46 nyomda volt hazánkban. Ők volt az evd. fejedelemség nyomdája s a cenzura. A prot. ok Weikubergben, Mankubergben, Nürnbergben, Frankfurt (a/Od.)-ban, Leydenben, Utrechtben nyomdát. Az imprimatur közzétételénél előz-
 ző terelket s midőn 1795-ben Landerer Mikály ki-
 nyomatta Kálottban a Mankuberg-katib, halálra ítélték s ő a kir. kegyelem váltogatva 10 év tör-
 köze. A cenzura III. Károly 1794. jul. 18. i. ki rendeletel szabályozta; ~~úta~~ ^{itt} benne Magyarország sines ró, seibe is átkaluztat. Ennek értelmében foglalták le a Konstantini Csiprii Gröny bibliáját, melyet 1778-ban nyomdát Leydenben 3000 plban; de lefoglaltatva, legnagyobb részét eljéketel. A listát közzét jögytel egy vitallig terelte s olda ki: Catalogus librorum a commissione caes. reg. aulica prohibitorum etc.
 a. Híresebb nyomdák: Kismarcsi, Komáromi, Debreceni, soproni-győri, a Landerer Jánosféle budai, a később híres paupertekintet kiadója, a porruzi Landerer-nyomda, melyet Roger János Pál 1766-ban alapított. A Landerer család feje, János Mikály is-
 denként fűrteti előírniel újnak lejj.

[Kiadás Károly
 működtetl (szál. 1794-
 meg. 1786)]

Erdélyben M. Váradbeli Kapronczai Ádám toll híres nyomda, [Kolozsvári Özv. Leánytel kiadású (1691-1703), az unitariustól (1696-1716), a reformatorustól (1702-1784), a ref. coll. (1744-85) mellett fel nyomdát s ez utóbbiak kiadásúca Pálvi Sándor István kiadta ki, a ki beküldéshez is metrikhez is megérte mint Törfalusi, élt 1717-69-ig. Volt a jerrindatvas is nyomdája 1727-74-ig.

Miköz II József újabb szabályokat adván, a nyomdák száma gyarapodtat 1784-ben a Magyarországon 29 nyomda volt, ~~ezek~~ ^{melyek} alapítói közül Trabant János Tamás volt ki. 1810-ben nyomdát Magyarországon 36 nyomda volt, közt az egyetemen, nyomda tek elő. Erdélyben Kolozs-

vánt, Berkesenit, Brassósan, N.-kelemen, Balást-
felvén, Gyula. Fejérváron, N.-Győrön volt nyoma-
du s így együtt ca 50 volt 1814ben. Szomban a
Fennsík alatti selyem kőgyöngygyártal meginél de-
mestőleg hatott minél előbb. Kétféleképpen jelentet-
te a fontosabb művek, minél West. Politechnikai,
Sárvári Hadiműve.

[⁴ Ö hirtelen 1860-ban
Pestben az első
gyorsrajtós.

É közeben az időt mégis haladtak s Pestben a Trakt-
ment után 1827-é a Traktat-Károlyi újv alatt
működött nyomda Levél híres, Arután Landerer
Lajos, ki Fleckenstadt társult, előbbi adta ki a
Kossuth Pesti hírlapját.

A sajtó 1848 márc. 14-én lett szabad s a 12
pont és a Talpra magyar voltak első kerületi.
A határ nagy leté. Az előző pesti 5 nyomda
mellest rögtön 4 alapvet s Landerer csinálta az
első kerületi, mi általában bámulatos lett.
Ekkor Vukó Dániel vassajtótal kezdte gyártani
Pestben 1848-ban s Kluge József betűszedő gépet
kényszerít, de úgyan elterjedt mi nem lehetett s
gyémántája a nevez. nevez. ban vann. Jegyzet s
még, hogy Kovácsomban is nyomtatás kerületi
gépet.

A szabadtájházak után nyomdászatiak meginél
kanyatlak, Landerer 1854-ben mephalt, Károlyi nin
1863-ban s nyomdáját Prusinszky vette meg. Epen
erőlt magyarmi válalkodás volt a Magyarország
Szt. Erzsébet kezdője. 1867-ben arany, ermit és

[42 gyorsrajtós.
val. Ermit

1864-ben adta ki a páratlan
lévén Mar kerületi szabó
H. ford.-ában.

Ért crimlappal. A leghíresebb nyomda ekkor az
Ermit lett s 1860-ban 12 nyomda volt Pestben,
Ejze Magyarország 44; de már 1866-ban volt
17 s vidéken 105; 1848-ban 51 s vidék 249 nyomda.
Művek unveretesebbek: Franklin - társulat, Alho-
mann, (Koronyánszky Viktor, Szigárdy festés nével,
hely az Ermit volt)
M. k. állomány nyomda, Ermit nyomdáj, Pallas irod.

Statistikus eljárási Appell Rudolf 'alalás'
nya, mely a régi festés felújítására alapított,
& leányját előbb kére & zúllapra. Ekkor ~~szűke~~^{nyúzó}
edzés által a köröket kinyújtott & a beült dics-
körüre maradtak. Ekkor befestés a beülték
szára edzés utján végezték a köröket.
Mielőtt a photographiát kére is zúllap-
pokra át tudják vinni, jelekedője kisebb.

Bibliographia

- Pröschel Alfr. Gutenberg, 1877.
- Dziatzko. Gutenbergfrage. 1889.
- " Was wissen wir von dem Leben
u. Person Joh. Gutenberg? (Samml.
Bibliothek-wissenschaftl. Arbeiten,
8.)
- Falkenstein Karl. Gesch. des Buchdrucker-
kunst, Leipz. 1880.
- Faulmann Karl. Historische Gesch. des
Buchdruckerkunst. 1882.
- " Die Erfindung des Buchdrucker-
kunst. 1891.
- Linde H. v. d. Gesch. der Erfindung der
Buchdruckerkunst. 1886. I-III.
- Lorch. Handbuch der Gesch. des Buch-
druckerkunst. I/II. 1882/83.
- Schmidt H. Untersuchungen üb. die Buch-
druckerkunst des XV. Jahrhunderts.
(Centralbl. f. Bibliothekswesen.
XIV.)
- " M. Die frühesten u. selbsten Zeich-
nungen des Holz- u. Metallschneiders aus
dem XIV u. XV. Jahrhundert, etc.
- Weigel u. Zestermann. Die Anfänge des
Druckerkunst.

Ezer Lajos. Pallas nyelvész. La litté-
rature hongroise en chiffres
Fertinger h. 50 extending
a magy. könyvnyomtat. és el-
művelés

Puvstai Fer. Urvandás és
Encyclopaedia. Pallas.